

ESCRÍUER EN ARANÉS

NIVÈU B

QUASÈRN D'EXERCICIS

(Exercicis recuelhudi per Ma. José Fernández)

PRUMÈRA LEÇON

dictada de mots

alfabèt

ortografia dera –th

articles contractats

comprenença orau ("era casa deth senhor d'Arròs") / **expression orau**

expression escrita (era postau)

lectura ("Joanòt")

lexic (barbarismes I)

DICTADA DE MOTS

**Escriu es mots que te dictarà era tua mèstra, ara seguida plaça deuant
de cada paraula er article definit avient**

ALFABÈT OCCITAN

A	a	m
B	be naut	m
C	ce	m
D	de	m
E	e	m
F	èfa	f
G	ge	m
H	acha	f
I	i	m
J	ji	m
L	èlla	f
M	èmma	f
N	ènna	f
O	o	m
P	pè	m
Q	cu	m
R	èrra	f
S	èssa	f
T	te	m
U	u	m
V	ve baish	m
X	ixa	f
Z	isèda/isèta	f

Remèrca: es letres K (ca), W (ve doble) e Y (i grèc) non existissen pas en occitan.

SIGNES ORTOGRAFICS

- ` accent grèu o dubèrt
- ' accent agut o barrat
- .. tràma
- ' apostròf
- junhent
- . punt
- , virgula o còma
- . punt interior
- : dus punts

ORTOGRAFIA dera -th

Es paraules *vedèth* e *losat* an eth madeish son finau [t]. S'escriuen tamb th finau totes aqueres paraules qu'es sòns derivats càmbien era th per ua r. Es autes s'escriuen tamb t.

Exemples: vedèth>vedèra, vederar.
 poth>pora, poric.
 saumet>saumeta.

1. Aumplís es vuets d'aguesti mots tamb t o th:

nauè____	budè____	tricò____	crespè____
castè____	broni____	enta____	chò____
guinhaue____	sautarè____	peti____	agues____

2. Aumplís es vuets des mots que seguissen tamb t o th segontes que cau:

Un joen po____ cantaue a____ laguens dera garièra.

Aué mos hè un bè ____ dia.

E____ vedè____ pèish en pra____.

Era sièta/ sètia/ pla____, eth guinhaue____ , era forquilha e era culhèra.

Un des elements mès characteristics dera arquitectura aranesa ei eth hòr____ aclinamen____ de____ te____ o losa____.

Era salu____ ei çò de contrari dera malautia.

Sabetz coma se ditz cada di____ en aranés? pòdo (agues____ ei eth pair), segon o guinnaire (aguesta ei era mair), miei (agues____ ei e____ que hè es sopes), didaire (agues____ se les minge totes) e ponin o petit (e agues____ que no'n tastèc bocin, tilin, tilin!).

3. Complèta es proposicions tamb es paraules que seguissen:

vaishèth, trincat, vertat, canèth, cohitòrta, moth, flastièth (flisquet)

Era mia fraia s'a _____ eth _____.

Non ei pas _____ qu'eth _____ s'age en-honsat.

Ara dauna Bagà li shautaue plan eth _____ des uassi des mardans neri.

Pr'amor dera _____ aué que non pogui pas virar eth cap.

Sa mair nòsta cada ser passe eth _____ dera pòrta abantes de calar-se en lhet.

4. Completatz es mots que seguissen tamb era grafia -t , o -th:

Ane____ qu'auem dromit en refugi dera Artiga de Lin. Deman, enta____ torn des uei____ e mieja, pujaram pe____ can____ de____ barranc des Pois enquiar estanhon des Pois a on demoram trapar-i e____ saume____ de Pèir amassa tamb es sòns anhè____ en tot pèisher. Ara seguida mos arribaram en Cò____ des Aranesi a on se ditz que i demore un audè____ qu'a plumes ròies a____ torn de____ cò____. A____ ser, a boca de ne____, se tot marche com cau tornaram a èster en casa amassa tamb es nòstes familhes.

ARTICLES CONTRACTATS

1. Soslinha es articles contractats que trapes enes frases que seguissen:

- a) Quan vieja deth prat dera Escaleta, me trapè a quauqu'un des mainatges enes lauaders deth pòble.
- b) Adès auem vist ara hilha des nòsti vesins seiguda ena plaça.
- c) Se te n'anèsses lèu entath lhet en torn de velhar ac auries prèst entara dimenjada.
- d) Delàger entàs ueit deth ser i auec teatre en locau deth cinèma.
- e) Peth compde que n'a ac diderà as vesies.
- f) En corrau, en uart/casau, ena bòrda tostemp i a bèra causa a hèr.
- g) Passegèrem peth cant der arriu enquiar Estanh Nere deth Horcalh.

2. Ramplís es vuets tamb er article contractat que convengue:

Aguesta pipa ei _____ mainada e aguest pipòt ei _____ mainatge.

Toti es maitins me lhèui _____ ueit e mieja.

Me'n vau _____ glèisa _____ camin _____ calhaus.

Es plendengues _____ gojates les sauvam _____ calaishi _____ miei.

Quan arribes _____ travalh _____ ser anaram _____ uart.

Gesseram _____ maitin n'auer esdejoat.

_____ hièstra vedérem alugada era lum _____ codina e tanben era
_____ minjador.

Es oelhes e es anhèths pèishen e sauten _____ prats.

Açò pòrta-l'ac _____ tua cosia.

Ager e delàger hérem _____ amagadera e _____ brotombèr.

Li diguí de vier _____ ser Dempús _____ vrespalh.

Anaram de Montgarri _____ Es Bòrdes.

Coneishetz eth secret _____ Plan _____ Espona?

Se lheuèc _____ sèt _____ arribar mès d'ora.

Tornaram _____ Nadau _____ poder esquiar.

Comprenença orau

Escota tamb atencion eth tèxte e indica s'es afirmacions que seguissen son vertadères (V) o fausses (F):

- a) Es pèires entà bastir era Casa deth Senhor se portèren des dera peirèra de Sant Beat tamb un parelh de bòs e dues vaques.
- b) Eth Senhor hec era casa pr'amor que l'ac demanèc era sua hilha qu'ère deth pòble d'Arròs.
- c) Es pèstes deth bestiar acreisheren era fortuna deth Senhor.
- d) Era entitat descentralizada d'Arròs e vila venec en 1997 era bastissa ath Conselh Generau d'Aran.
- e) Era casa deth Senhor d'Arròs alòtge er Archiu Istoric Generau d'Aran.

Expression orau

Memoriza:

UA, MIDUNA, MITRENA, MICLAU, SAUCETA, PORETA, CASTÈRA, SHIVAU. ETH GRÈISH QUE PUTZ, CE DITZ ETH COCUT. TOT QUE VA PLAN CE DITZ ETH PINSAN. PIM, PAM, PET, TRÈ-ME'N AD AQUETH!	Deman ei dimenge, era coa que te penge, enquiar aute dimenge que non se despenge.	PORIQUETA PETITETA TÀ ON TE'N VAS ATAU? ME'N VAU TARA VILA ANAR CROMPAR UN SHIVAU PERQUÉ UN SHIVAU, PORIQUETA PETITETA? TÀ LAURAR ETH MÈN CASAU.	- Cacaracà! - Canta pothet! - Sò mòrt de heired. - Qué t'as panat? - Un sac de blat! - Tà on l'as portat? - Entà Sant Beat. - A qui l'ac as dat? - A toti es mainatges e mainatjons, entà hèr-se còques e coquilhons!
<i>Cisco morisco, pèth de vedèth, quilhe era coa com un porcèth.</i>			

ERA POSTAU

Era postau ei un document brac, espontanèu e expressiu que se mane a amics e parents tamb finalitats diuèreses, coma rebrembar-les quan ès de vacances, felicitar-les...

Es parts caracteristiques dera postau son:

- Dia e lòc des d'a on s'escriu.
 - Salutacion.
 - Tèxte brac tamb eth messatge concrèt que se vòu transmèter.
 - Adiu.
 - Signatura.
 - Ena part dreta, nom, cognòms e adreça deth destinatari (carrer, número, pis, porta, ciutat e còdi postau; se s'escriu tar /des der estrangèr tanben i a de figurar eth país de destinacion).

Aguestes son es parts qu'a ua postau. Plaça es números en lòc que correspon:

destinatari adiu adreça 8 dia e lòc
 sagèth salutacion signatura tèxte

Manatz ua postau ara vòsta mèstra d'aranés.

JOANÒT

I auie un còp, ua hemna que non auie sonque un gojat, que se didie Joanòt. Aqueth gojat ère pèc coma un paèr.

Un dia, sa mair li didec:

- Hilh mèn, vè-te'n entà çò deth molièr a cercar-me quate punhères de haria.
- Mair non sai cap se me'n brembarè.
- Te cau díder per tot eth camin: "Quate punhères n'i age!"

Quan estèc un shinhau luenh, Joanòt se trapèc gent que semiauen horment, e eth tostemp cridaue:

- Quate punhères n'i age! Quate punhères n'i age!
- Que non, innocentàs, non te cau cap díder aquerò!
- E qué me cau díder alavetz?
- Te cau díder: "A carretades n'i age!"

Mès luenh, Joanòt trobèc gent que portauen dessús ua carreta ua hemna mòrta, e totes aqueres gents plorauen, e eth tostemp cridaue:

- A carretades n'i age! A carretades n'i age!
- Que non, pòcvau, non te cau pas díder aquerò!
- E qué me cau díder donques?
- Te cau díder: "Eth bon Diu la sauve!"

Mès luenh, Joanòt trapèc un òme que sajaue d'estofar ua canha ena garona, e eth tostemp cridaue:

- Eth bon Diu la sauve!
- Que non quirnòcha, non te cau cap díder aquerò!
- E qué me cau díder alavetz?
- Te cau díder: "Eth bon Diu la nègue!"

Un shinhau mès luenh, Joanòt trobèc ua nòça. Ath deuant i ère ua polida nòvia tota vestida de blanc, e eth tostemp cridaue:

- Eth bon Diu la nègue! Eth bon Diu la nègue!
- Te vòs carar malòme! Li didec eth nòvi.
- E qué me cau díder alavetz?
- Te cau díder: "Atau totes siguen!"

Aquiu que, mès luenh, Joanòt passèc peth dauant d'ua bòrda que s'ahlamaue e eth tostemp cridaue:

- Atau totes siguen! Atau totes siguen!
- Mès, qué dides?, mandrèng!
- E qué me cau díder alavetz?
- Te cau díder: "Eth bon Diu l'amòrte!"

Mès entà delà, trapèc ua hemna que volie cauhar eth horn e non podie pas gesser-ne d'alugar-lo, e eth tostemp cridaue:

- Eth bon Diu l'amòrte! Eth Bon Diu l'amòrte!
- A òc, galapian! Pòs-te demora que vas a mòler!- didec era hemna en tot l'acaçaua a grani còps de horca.

Eth praube Joanòt ja non sabie mès ce qué díder e se'n tornèc tot ablatugat de trucs. E aciu tot aquerò que portèc entà casa sua.

Antonin Perbosc

Ordena, segontes er orde d'aparicion en conde, es desparièrs personatges o situacions en tot plaçar un número ath cant de cada diboish:

Cerca ena lectura que vies de liéger sinonims de:

anegar _____
 patacs _____
 arriu _____
 tistèr, cistalha _____
 quirnòcha _____
 escendir _____

Respon oraument ad aguestes questions:

- Quina causa li manèc sa mair a Joanòt?*
- Tamb guairi personatges se trape Joanòt peth camin?*
- Qué ne penses tu de Joanòt, ère un gojat escarrabilhat o mès lèu pégòt?*
- Dauant d'a on se trape eth protagonista quan li diden que tostemp a de díder: "Eth bon Diu l'amòrte!"?*
- Fin finau, amièc entà casa es punhères de haria? Coma arribèc en casa?*

BARBARISMES I

Remplaçatz eth barbarisme d'aguestes frases pera paraula corrècta en aranés blos:

Sò vist algo ath darrèr d'aquera sèga.

Desencusa-me, non me'n sò/me n'è recordat.

Necessiti utisi entà apariar aguesta maquina.

Eth concejal d'aqueth Ajuntament ei molt joen.

Per casualitat vieratz deman?

M'olvidè de tu.

M'aborrisqui fòrça quan sò en casa.

Com lo hès açò?

Antes d'ager dè ua propina en restaurant.

Apòia-te ena barana de husta entà non quèir.

Antes, quan sò/è alugat era calefaccion me sò hèt mau ena monhèca.

Guarda com me brilhen es sabates.

Es caçaires vederen un jabalí e un urogalho.

DUSAU LEÇON

dictada de grop
digrafs (sh – nh – lh)

crotzament de mots e desseparacion de digrafs
ò - o - u

per'mor/pr'amor de, per'mor/pr'amor que, totun
comprenença lectora ("esbauç ath laguens deth tunèl")/expression orau
expression escrita (era notícia)
lexic (barbarismes II)

DICTADA

Cadun a d'escriuer tres frases sus eth tèma: "qué passarie se pesèssem 150 quilòs?" o ben, "coma serie era vida se non i auesse coches?". Ara seguida, se formen grops de quate alumnes e se hè ua dictada enter es membres de cada grop. Fin finau, se corregissen e se comenten es errors que poguen pausar-se.

1. Complèta es vuets tamb es grafies *ish* o *sh*. Rebremba que *ish* va darrèr d'ua vocau que non sigue i e *sh* enes autes posicions:

ca__a	ada	autar	made__a
__isplet	__ordar	__ugar	nè__er
pa__on	te__inèr	va__èth	madè__a
adi__atz	ba__	bo__òrla	hlo__
bo__arràs	agata	bru__a	cau__igar
ca__on	herè__o	__ut	cami__èth
__erèra	ba__ar	coné__er	de__ar
__omar	__urmar	__amar	__armant

2. Amplís es vuets des proposicions que seguissen tamb *sh* o *ish* segontes correspongue:

Eth caumàs a __ amostat es flors.// Era hònt s'a __ ecat.// Barra era __ eta.
 En horcalh des camins d'Unha e Bagergue i trapèrem se __ anta __ ivaus e ua ègua.
 Datz-me un __ inhau de __ aròp entà guarir-me.
 Damb era made__a madè__a deth cami__èth se grataue era ma__èra.
 Es ma__ants frairs Dalton (enemics de Lucky Luke) que son plan maubia__uts.
 Non pòt pas èster qu'es pe__i siguen laguens dera cala__èra.
 Qué ho__ines laguens d'aqueth coche?

3. Completa es frases damb es paraules que te dam ara seguida:

canha, nhac, nhòc, cunhèra, vrenhar, Sénher, anhèth, luenh, guinhauet, junh, estronhar, junhsèga
 Ath torn der arbe trapè un _____ de ceps e codornes. Eth mainatge li portèc un _____ de flors ara mèstra.
 Era mainada petita dromie ena _____.
 Era nòsta _____ lairèc ath lairon qu'entraue a panar en çò deth vesin. Era canha li hec un _____ ena cama; mès eth lairon li tachèc un _____ en còth.
 Eth mes de _____ a trenta un dies, e ven dempús deth mes de _____.
 Enguan anaram a _____ en Bordèus.
 Nòste _____ qu'es en cèu, sigue santificat eth tòn nòm...
 Vielha non ei pas guaire _____ de Betren.
 Un _____ que peishie ena montanha, campulèc prat enjós e s'anec a _____ sus un arbe.

4. Aumplís es vuets des frases que seguissen tamb paraules que pòrtent era grafia lh:

_____ Telh ère un personatge d'un conde qu'auie un _____ que se didie Gautèri.
 Era _____ alende pera pèth e pes paumons, ei un amfibi.
 Aqueth _____ ei plen d'arrominguères e espiarrons.
 Era _____ ei er ensem de garies, porets, auques, polòis e lits, enter d'auti.
 T'auran d'operar deth _____ se non vòs quedar-te coish.
 Es _____ des arbes comencen a gésser passat er iuèrn.
 Eth vin der aute còp ère bon, mès aguest encara ei _____.
 _____ d' aqueri mainatges t'ac diderà. (Eth que sigue)
 Lèu mo'n poiram desbrembar de _____ es vaques e de semiar es truhes.
 Eth que non _____ non _____. (Arrepervèri)
 De dempús era mòrt de sa pair qu'a era _____ trista.
 Aquera _____ non t'està pas guaire ben. (Pèça de ròba)
 Eth _____ dera cama se trape enter eth joll e eth cauilhar.

CROTZAMENT DE MOTS

Era mia mair me premanís un 1 _____ d'iranja entà esdejoar.

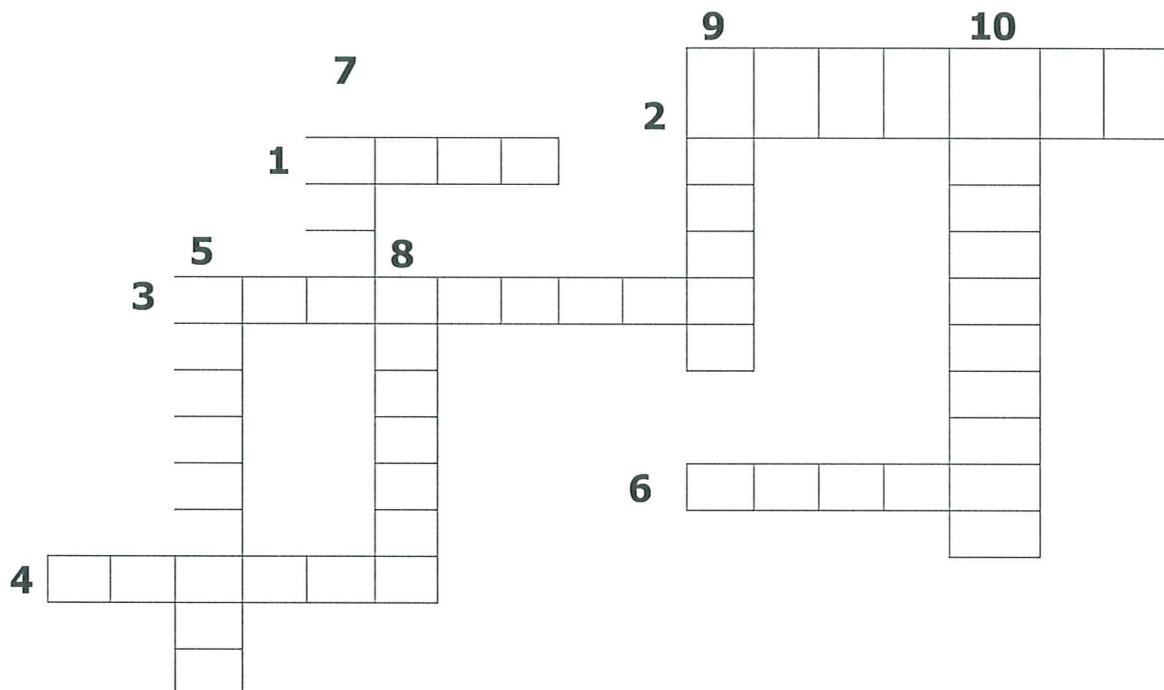
Carlos 2 _____ era còca en 3 _____
Me sò 4 _____ dus ueus estrelhats.

Delànet hérem as cartes tamb eth mèn frair, mès que hec ua 5 _____
s'amaguèc ua carta ena 6 _____, e jo m'enfadè.

Sò anat a cercar ua ampolha de vin en 7 _____, aquiu se sauve ben.

Que ploiguiet a còp de caudèrs e mos auem 8 _____ era ròba.
Quan nhèue me meti eth 9 _____ en cap entà non banhar-me eth peu.

Ara mia petita li agrada 10 _____ ena aigua.

ES DIGRAFS E ES TRIGRAFS			
Se desseparen		Non se desseparen pas	
rr	por-ro	lh	pe-lha
ss	bos-sa	nh	cu-nhè-ra
ish	cai-sha, boish	ch	flè-cha
tj	pot-ja	qu	qui-lo-gram
tg	hit-ge	gu	gui-tè-ra
ll	col-lè-gi	th	au-dèth
tz	dot-ze, prètz	sh	shi-nhau

O, Ò, U

1. Remplís es vuets d'aguestes paraules tamb o, ò o òu:

pr_fess_r	m_t_n	tic_let	_elha
tri_nfar	s_lei	c_r	j_en
_ct_bre	l_c	ist_ria	s_ent
auri_	m_ma	s_pèra	end_nviar
mij_	n_n	c_rau	aquer_
p_rta	p_rtau	milh_c	p_ur
lir_taire	ac_	milh_car	and_cien
b_	tic_	pr_plèu	b_scatèr

2. Complèta es vuets deth dialòg tamb es grafies o, ò e u, segontes que convengue:

Eth pint_r saja_e tamb es diuèrsi c_l_rs. En t_t esc_tar eth s_n deth vri_l_n, dib_ishèc un _me de pe_ r_i que minja_e ua p_ma emp_dada per ua maishanta br_ischa qu'auie un ih_n dessecat ath dess_s dera espatla.

Era l_m deth sal_n ère f_rça l_denta e me sh_rdaue plan.

Era c_ca de l_m (l_tzencramba) se calèc peth h_rat deth s_n linç_e enl_menèc, ath delà deth lhet, t_ta era cramba. Que ne hège de g_i!

3. Complèta es vuets tamb es grafies o, ò, u:

s_ns	j_gar	cr_mpar	r_lhat
p_lit	J_an	c_nvitar	h_ec
t_ti	_r_si	c_ntenti	b_tjar
pil_ta	guiter_sa	j_	enr_galhada
recreaci_n	_ra	tr_pa	c_c_t
m_n	l_a	nat_ra	c_nt_nhar
fr_t	c_sin	t_stemp	c_quèla
s_c	verg_nha	n_ça	amist_s
ch_c	m_chets	c_quilh_n	am_rtar
t_a	garg_lha	gess_da	v_l_dar
_la	est_di	b_rda	ins_p_rtabla
eng_l_pa	lair_n	p_d_m	m_ntanha

ETH BECUT (tròç)

Ara fin arribèren en un país sauvatge e nere, en un país de nautes montanhes, a on es barrancs quèn de tres mil pès de nautada. Aquiu non i a cap ne capelhàs, ne glèises, ne cementèris. Aquiu viuen es becuts,gigants nauti de sèt canes. Aguesti gigants non an cap qu'un uelh, just ath miei dera tèsta. Tot eth long deth dia, tien compde es sòns bòs e es sòns motons de còrnes d'òr, e tornen amiar aqueth bestiar laguens es tutes, ath ser, a boca de net. Entà hèr bona vida era carn non les manque cap. Entà dinar aucissen un bò e entà sopar un moton. Mès non hèn cap bric de cabau des còrnes d'òr e les lancen. Quan gahen un cristian lo hèn còder viu dessús era gresilha e se lo empassen d'ua nhacada.

J.F.Bladè (Condes de Gasconha)

PER'MOR / PR'AMOR QUE: porque, puesto que, ya que, a fin de que.

PER'MOR / PR'AMOR DE: por, a causa de.

TOTUN: sin embargo.

Aqueth iuèrn toti passèren fòrça misèria _____ eth heired non s'acabaue jamès, era tèrra torrada cracaue jos es pès e eth vent bracaue era cara.

Ath cap de bèri dies de camin arribèc en ua grana vila entornejada pes murralhes. Non podie pas entrar _____ i auie fòrça soldats enes pòrtes. Eth caçaire, a despiet dera sua fatiga, arrinquèc a córrer, en tot bordejar es murralhes.

Eth caçaire gessec dera cabana e se n'anèc de cap entà un lòc un shinhau enlà tà _____ non desvelhar ath mainatge.

Des d'alavetz, e _____ tirades, a Conilh li creisheren es aurelhes. E non sonque es sues, senon a tota era sua descendéncia.

Siguec a compdar des darreries deth sègle XVIII qu'Euròpa, mès subertot Anglatèrra _____ Revolucion Industriau, artenhec un naut desenvolopament ena sua indústria textila.

Quan hège mau temps era casa semblaue ua nau _____ es pòrtes e es hièstres pataquejauen tamb fòrça.

En tot anar de Vielha entara frontèra pera carretèra generau, vedem un paisatge fòrça beròi, _____ calerie suenhar un shinhau mès era nòsta Val d'Aran, _____ pòt èster que lèu non i sigam a temps.

Non me shaute pas guaire aguest abric, _____ me la vau a méter _____ ei de peu de craba.

M'an dat era plaça d'auasilh, _____ m'auria estimat mès era de pompièr.

Comprenença lectora

Esbaus ath laguens deth tunèl de Vielha

12/02/2007

<p>Mª JOSE FERNÁNDEZ Vielha</p> <p>Es Pompièrs dera Val d'Aran sigueren avertits ager pera tarde, tás 17:04 ores, d'un esbaus deth tet dera boca nòrd deth tunèl de Vielha.</p> <p>Segontes es darrères informacions, aurien queigut uns 50 mètres deth faus tet der alongament dera boca nòrd deth tunèl.</p> 	<p>Encara qu'era prumèra inspeccion descartèc que i auesse personnes herides, calerà demorar a trèir tot eth tarcum acantierat entà confirmà'c. Pr'amor der esbaus, un veïcul qu'ère parcat resultèc afectat.</p> <p>Enquiath lòc deth sinistre s'i desplacèren dotacions des Pompièrs, ath delà des efectius deth còs de Mossos d'Esquadra, dera Guàrdia Civila e des servicis sanitaris.</p> <p>Eth Servici Aranés de Transit informe qu'era circulacion en tunèl de Vielha contunhe talhada enes dus sentits dera marcha. Es coches se desvien peth pòrt dera Bonaigua (carretèra C-28) e es camions per França. Ei previst qu'aguesta restriccion s'alongue pendent es próplèu dies.</p> <p>Peth moment se desconeish eth perqué d'aguest incident. Es engenhaires deth Conselh Generau d'Aran an començat ua investigacion entà conéisher eth motiu der esbaus.</p>
--	--

- a) Quin ei eth títol d'aguest article? _____
- b) Com se ditz era periodista qu'a escrit aguest tèxte? _____
- c) Qué a passat? _____
- d) Quan a passat? _____
- e) A on a passat? _____
- f) Perqué a passat? _____
- g) Endónvia un pè de fotografia _____

Expression orau

Parlem sus eth tunèl de Vielha!

ERA NOTÍCIA

Ua notícia ei ua sòrta de tèxte narratiu tamb eth quau s'informe ath liegedor de hèts e accions qu'an succedit.

Eth lenguatge que ten era notícia a d'èster clar, concís, simple e atirant entath liegedor.

Eth contengut deth tèxte normaument respon as preguntes que seguissen: Qui?, qué?, a on?, quan?, perqué?

Segontes era sòrta de notícia, se pòden remercar d'auti aspèctes, coma: A qui?, com?, quines conseqüéncies?, e d'autes.

Era estructura dera notícia ei era que seguís:

1. Entestament:

Ei a on se resumís era informacion basica. Normaument ei compausat d'un titular principau (títol) e d'auti de segondaris (avanttitol, sostítols). Fòrça notícies, ath delà, an un entrant.

Es titulars remèrquen es aspèctes mès interessants dera notícia entà atirar era atencion deth liegedor. Er entrant sòu resumir era informacion que conten eth còs dera notícia.

2. Còs dera notícia:

Ei era exposicion ordenada des hèts succedits e des circonstàncies que viren ath sòn torn, en tot auer en compde era importància des hèts e non sonque er orde cronologic.

I son abondius es connectors que se tien enes tèxtes narratius en generau e es verbs d'accion.

Prepausa d'expression escrita

Redigís ua notícia d'un hèt actuau. Prumèr hè un listat de tot çò que'n sabes e ara seguida redigís-la. Non te desbrembes eth títol.

BARBARISMES II

Captrètz eth barbarisme d'aguestes proposicions pera paraula blossa en aranés:

- Arunan queiguec e se croishic eth tobilho e era ròtula e encara va tamb moletes.

- Trèm er escombro de casa, pues hèm trabalhs laguens d'era.

- Ager peth ser baishèc ua avalanche per aquera montanya.

- Era pastilha de mantequilha s'a derretit tamb era calor.

- Se beu era lèit pura, sense meter-se-i arren.

- Entà Reis a demanat ua monhèca que parle.

- Aguestes sabates m'apreten eth cap deth dit.

- Sautèc ua chispa deth huec e s'ahlamèc tot.

- Me cau crompar un cepillo de dents.

- Aguesta sopa ei sòssa, i calerà higer un shinhau mès de sau.

- Tota era tèrra ère vermelha d'amapòles.

- Aué, a lo melhor, arribarè mès d'ora.

- Ua bruisha envenenèc a Blancanhèus tamb ua poma.

TRESAU LEÇON

**dictada per parelhes
è – e**

comprenença orau ("mès qué ei un arrepervèri?")/**expression orau**

expression escrita (eth tèxte instructiu)

lectures ("era legenda deth convent de Mijaran"/ "es aninòs")

lexic (comparances populares e arrepervèris)

DICTADA

Formatz cobles (A e B). A aurà mieja dictada, B era auta mieja. Prumèr A dicte a B; dempús B dicte a A. Atencion tamb era pronóncia des è – e ! En acabar era mèstra liegerà era dictada entà que cadun complète eth tròç que li manque.

È i È i E e E i É i É

Guarda aguestes dues paraules e encueda-te coma se pronòncien. Ara, classa es paraules qu'enteneràs segontes qu'era e sone coma en hèsta o coma en paquet:

An eth son de [ɛ] hèsta

An eth son de [e] paquet

Escriu è o e segontes convengue enes vuets o piquets des paraules que seguissen:

m_u	dim_rcl_s	v_d_th	h_u
l_u	h_ira	h_r_isho	pr_tzh_t
coll_gi	prum_r	h_stा	qu_ra
p_c	p_	anh_ra	t_rra
estrang_r	_ra	trap_c	passau_c
h_ir_d	gl_isa	v_d_c	lauad_r
_scar_r	c_rida	aqu_th	hu_c

Escriuetz era letra que cau enes vuets des proposicions que seguissen:

Eth c_u ei pl_n d_b_r_s _st_l_s lud_ntes.

P_ra n_t g_ss_n es boh_res se non ei embromat.

Eth saum_t se ming_c totes es b_l_t_s e toti es caul_ts deth cant dera p_ir_ra.

M'agrad_plan_ra pира d_th polad_r d_ra codina d_ çò d_Joanchiqu_t.

Au_nts la cal_lagu_ns, g_r la i_s_, e h_r_u_r qu_v_n ath darr_r tamb_ra pala _n còth qu_la'n tr_.

(Arr_p_rv_ri)

Aumplís es vuets tamb era forma corresponenta de cada parelha:

set/sèt

Compdè _____ lits e quate auques.

Aguest caumàs me hè vier fòrça _____.

peth/pèth

È era _____ tota arropida.

Me'n vau _____ camin mès brac.

de/dè

Li _____ quauqui sòs entà crompar mochets.

Aguesta hièstra ei _____ husta _____ casse.

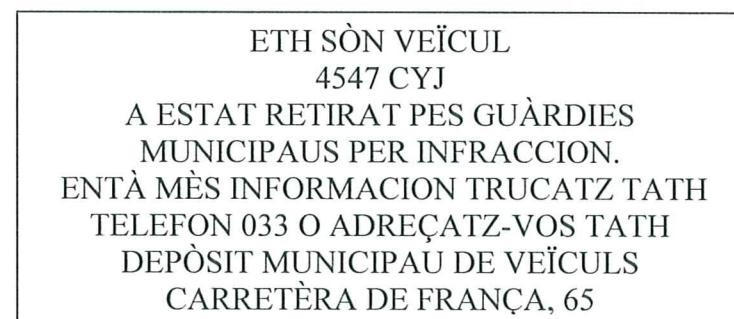
Comprenença orau

Escotatz tamb atencion eth tèxte “Mès qué ei un arrepervèri?” e indicatz s’es afirmacions que seguissen son vertadères (V) o fausses (F).

- a) Arreproèr, reviteri, reprovèri, eca. ei eth nòm que se da ath mot arrepervèri en d'auti parçans occitans.
- b) Un arrepervèri non ei ua senténcia de caractèr didactic o morau que se transmet oraument a trauèrs des sègles.
- c) Er arrepervèri ena sua prumèra part presente ua situacion e ena dusau ne trè es conclusions aleçonadores.
- d) Enes arrepervèris tostemp trapam era abséncia deth verb que produsís un characteristic matís intemporau.
- e) Er autor d'aguest tèxte ei cossent tamb aguesta afirmacion “era lengua ven junhuda ara vida madeisha, non pòden pas èster desseparades”.

Expression orau

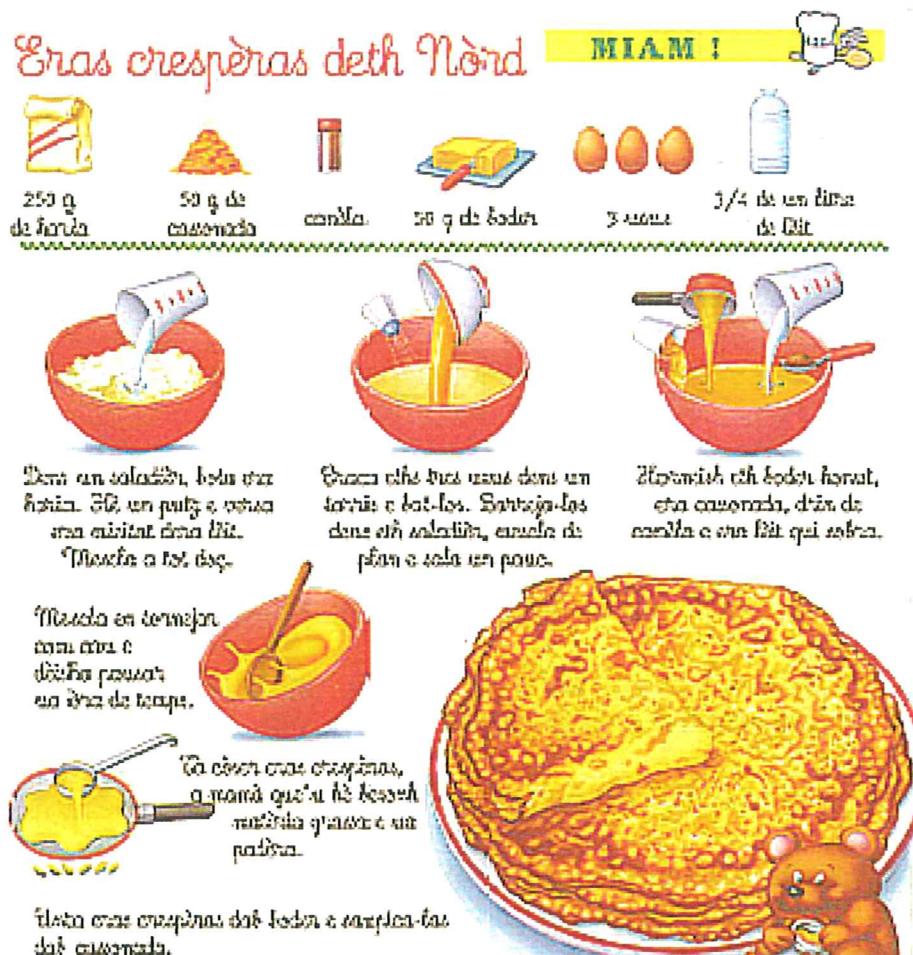
As deishat eth coche parcat en un lòc proïbit. Quan i arribes i trapes un pegasolet en solèr coma aguest:

Non te semble bric ben que se te n'agen emportat eth coche. Presenta-te en depòsit municipau e balha toti es explics que creigues de besonh ar agent municipau que t'aten entà hèr-li saber era tua opinion e queishar-te de çò que t'a passat. Era tua intervencion a de durar ua minuta, naut o baish. Pòs préner, prealablament, ues notes que te servisquen de guion.

ERA RECÈPTA DE CODINA

A compdar deth modèl que se te balhe, escriu tu ua recèpta de codina:

Ingredients: _____

Elaboracion: _____

DÚES COUSTUMS ARANÉSES

ES ANINÓS

Pauét ère gourmand coumo úa padena, è esberit, mès enta't mau que ta't ben. Et díá de Cap-d'An, a punta de díá, se lheuèc tout dous, se metéc es pantelous, et justét è's mitches, è seguic en-piáus, ta nou hè rouídou sampá (1), touti es couártous dera casa. Quan arribáue ara pòrta cridáue:

-“Bonjorn es Aninòs!”

- “A, pilho, pilho!”, li didec sa mair. – “Tad aquerò plan que te lhèues d'ora, non pas tà anar entà estudi, non!”

- “Tiò, tiò: eth cas ei que vos è guanhat es Aninòs”, diguie eth en tot arrir.

Es Aninòs que li aueren de dar.

En gésser de missa, s'esdejoèc en quate esgarrapades, prenec ua cistalheta e se n'anèc a dar eth torn peth pòble entà amassar es Aninòs. En ua casa li dauen castanhes, en ua auta escares, en d'autes mochets o bèth sò.

Quan arribèc en casa dera sua mairia, era ja lo demoraue. Encara non arribèc ena pòrta, li cridèc mès escarrabilhada qu'eth:

-“Bonjorn er Aninò, Pauet!”

Eth praube Pauet, tot avergonhit d'auer-se deishat guanhar es Aninòs per sa mairia, li auec de dar un shinhau de tot aquerò que portaue. Sa mairia ac prenec, e Dempús d'auer-lo hèt a cauhar e a temptar ua estona, li tornèc çò que Pauet li auie dat e li acabèc d'aumplir era cistalha... E Pauet ja n'auec tà croishir tot eth dia.

(1) ça'm par: “açò me semble”, segurament, probablement.

Mn. Condò Sambeat “Era Bouts dera Mountanho”, nº 3-4, 1914

Escriuetz, per grops, eth títol e prumèr paragraf en tot tier era ortografia normalizada.

ERA LEGENDA DETH CONVENT DE MIJARAN

Bessè que lèu toti o toti de vosati auetz estat enes pardies dera vielha glèisa de Mijaran, plan entara hèsta de Vielha, plan en tot hèr un torn peth cant deth Garona. Mès aquerò que non deuetz pas saber ei coma se basic, totun non vo'n hésquetz pas, que jo vos ac vau a condar.

Ditz era legenda qu'arribèc Sant Paulin de Nòla, bisbe dera orde de Sant Agostin, entà lheuar convents ençà e enlà. Ne volec lheuar un ena Val d'Aran ath cant dera Pèira que dus cents ans abantes de Nòste Sénher auien quilhat es romans entàs sacrificis as sòns dius.

Alistèc es tèrres a on s'auie de lheuar eth bastiment. E plan lèu sigueren hèti es fonaments e Sant Paulin se n'anèc e deishèc es auti monges que contunhèsssen era bastissa qu'auie d'èster eth cèu dera Val d'Aran.

Mès eth diable que non dromís pas jamès, lèu se hec a veir en shantièr e non pas entà dar-les un còp de man, mès lèu eth contrari, e coma de pèc non n'a pas un peu, ja cerquèc era manèra d'arturar-les eth prètzhet. Eth sòn mestìer qu'ère des-hèir-les pera net era paret qu'es monges pujauen enter dia. Mès ath delà de tot açò non s'estaue sonque en esbauassar, senon que carrejaue es pèires entath lòc d'a on auien gessut. Era paciència des monges ère grana entà tier tot açò!

Enquia qu'un bèth dia, un des monges demanèc ath prior que li deishèsse hèr ua cabanòta ath cant deth shantièr e atau poirie veir çò que succedie.

Eth prumèr ser li semblec enténer tapatge e campèc ena pòrta dera cabana, mès era net ère tan barrada que non podie pas veir arren. Dauric ben es aurelhes e tanplan li semblèc enténer com se bères mans estornegèsssen es pèires.

Tanlèu coma comencèc a trincar eth dia, eth monge gessec a campar que diantre poirie èster aqueth tarrambòri, e quina estèc era sua suspresa qu'ath daurir era pòrta se trapèssa tamb un beròi saumet que li floquèc un romflet... e en tot lheuar es pautes deth darrèr coma se siguesse guit lancèc un punchent gresilh e desapareishec.

Atau que te li passèc ath praube monge un pialèr de sers! E sense acabà'c d'esclarir! Mès per açò non perdec cap era fidança en Diu.

As sies o sèt sers tornèc a gésser entà dehòra e anèc a hèr un torn; quilhèc ben es aurelhes e dauric ben es uelhs. Ara fin vedec eth saumet ath ras dera paret que tamb era esquia, pautes e tamb tot çò que podie, esbauassaue era paret.

E diantre de saumet! Tot que se li arturaue ena esquia! Tot d'un còp arringuèc ath sant còrrer leugèr coma ua pluma.

Quin esconjurat! En un virament de uelhs, tot baish! Eth monge comprenec qu'ère era man deth diable que hège aqueres males hètes. Atau que pelodie a Diu que l'ajudèssse: Senhor! Senhor! Guaire daria per auer un saumet atau!

A londeman maitin cuelhec ua còrda ben costuna, la hec benedir peth pair Superior. Aqueth ser tornèc a demorar eth saumet que tornèsse a hèr es males hètes de

tostemp. Non se hec pas demorar guaire, lèu campèc eth saumet entà hèr eth sòn mestìèr. E quan mès esvagat ère, que te gessec eth monge e, leugèr coma un crabotòt, que li sautèc en còth e li passèc eth remau qu'estaquèc en un herèisho grossut que i auie aquiu.

Atau siguec coma aguest saumet que les auie des·hèt eth shantièr un bèth cantièr de còps, carregèc es pèires entà bastir era glèisa e les ajudèc mès que quate montures amassa.

Legenda Populara

Remèrca. Enes pardies dera glèisa de Mijaran se trapèc ua pèira qu'ère un escut qu'auie escultat un saumet. Aguesta pèira ei depausada ena Tor deth Generau Martinhon (sedenza centrau deth Musèu dera Val d'Aran) en Vielha.

VOCABULARI

pardia: bastiment des·hèt.

bastir: constuïr.

ençà e enlà: d'un canton entà un autre.

alistar: escuélher, trigar, causir.

shantièr: trabalh, prètz'hèt.

estornejar: hèr anar, móir, voludar, botjar.

romflet: cadua dera sèria d'alendades cuertes d'aqueth qu'alende plan de prèssa, pr'amor de cansament o aufegament.

gresilh: votz deth shivau.

fidança: sentiment que s'espròve quan se sap que se pòt compdar tamb bèth un o tamb quauquarren.

ACTIVITATS

1. *Soslinhatz en prumèr paragraf es articles contractats, en dusau paragraf es consonantes mudes e en tresau es e dubèrties e barrades.*

2. *Completautz es frases tamb ua comparança populara, coma es dera colona dera mandreta:*

Èster magre com	eth cui d'ua padena
Quilhat com	ath barron d'ua garièra
Se tornèc auriòu com	eth mijòu(mujòu) d'un ueu
Èster mauparlat com	un calhau
Se mascarèc com	un quicho
Ei temardut com	un mulatèr
Ei lord com	ua cernalha
Èster lèg com	un mòs de pan
Ei fin com	eth solei
Èster brave com	ua panquèra
Ludent com	un becut

Restaca cada arrepervèri (arrepervèris sus eth clima ena tardoada) tamb çò que mos vòu díder:

Entà Sant Martin,
era lèbe ath cant deth camin.

Entà Marteror,
er arair tà sa maison.

Seteme un còp que sheque es hònts
er aute que carrege es pònts.

Entath temps des castanhes,
eth seren qu'ei enes montanhes.

Tà Sant Andrèu, se non i sò
que i serè lèu -ce ditz era nhèu.

Tà Sant Martin
er iuèrn/heired qu'ei en camin.

Tà St. Miquèu,
eth vrespalh en cèu.

Octobre bromós
iuèrn ruinós.

Tà St. Luc
era nhèu que hè cluc.

Tà St. Martin
era nhèu en pin
e deth pin tath prat
tot nheuat.

Martror er aperador,
St. Andrèu eth tocador.

Tà Sant Andrèu
que pòs estacar eth buèu.

De Sant Andrèu enquia Nadau
vint-e-tres dies de heired com cau,
eth que plan compdarà
vint-e-quate que n'i traparà.

Entà Sant Martin
que se beu eth bon vin.

Senhau de mau temps.

Entà octobre eth seren, ua sòrta d'arròs, campe ja
enes nauts, ei a díder, qu'eth heired ja ei en camin.

Donc, ja s'a acabat de semiar e er auançat deth
temps non permet pas guairi travalhs dehòra

Er onze de noveme eth heired que s'apressa.

Eth dètz-e-ueit d'octobre, era nhèu comence de
campar pes nauti tucs.

Es prumèri heireds hèn a gésser deth torn deth sòn
nhadèr ara lèbe, e donc alavetz qu'ei era bona sason
entara suaça.

Entà St. Martin era nhèu que campe ja enes
boscarrots nauti e d'aquiu non i estarà pas guaire
entà baishar mès enjós.

Eth trenta de noveme era nhèu se non a baishat entàs
caulets, lèu que i serà.

Aludís ath hèt de qué eth vin nauèth a acabat era sua
borida e ja se pòt començar a béuer

Entà Tots Sants, eth bestiar lanam baishe dera
montanha, e entara fin de mes, quan ja comence a
hèr heired, qu'an de dromir ena bòrda.

Seteme o ei un mes sec o peth contrari un mes de
fòrtes pluges en tot carrejar tamb açò aiguats.

Donc es travalhs dehòra pr'amor deth temps, non
pòden pas hèr-se.

Eth 29 de seteme a estat tostemp un dia tradicionau
entà començar e acabar es arrendaments de tèrras e
prats, logatges de mossos, de pastors...atau madeish
eth dia s'a escuerçat e eth travalh ja a desmereishut
çò que determine qu'eth vrespalh ja non ei de
besonh e que cau demorar eth sopar.

Ei a díder, qu'eth iuèrn seguirà entà deuant.

QUATAU LEÇON

**dictada musicau
ortografia dera h / saussèr de letres
comprenença lectora ("medicines e salut")/expression orau
expression escrita (era nòta)
lexic (precision en significat)**

DICTADA

	<u>ADIUS VAL D'ARAN</u>
<p>ESTRIUET Tralalalà, lalalà, lalèra, Tralalalà, lalalà, lalà.</p> <p>Es _____ quan son _____ toti se'n dèishen d'anar atau hèn es _____ quan passen de _____.</p> <p>ESTRIUET _____ -la quan va tà _____ guarda-la ath _____ e s'ara non t'agrade jamès plus t'_____.</p> <p>ESTRIUET Eth dia que jo'm marida non harà ne _____ ne poiràn _____ eth nom deth diable que n'a trapat era _____.</p> <p>ESTRIUET Dus _____ sus ua espiga non se _____ sostenir dus _____ tamb ua hilha non se pòden _____.</p> <p>ESTRIUET (Version comuna deth Coserans e Aran)</p>	<p>Enten, enten, era _____ dus pas de _____, ua cançon, eth _____ que s'a _____ Sant Joan, Sant Joan, se n'ei tornat.</p> <p>Estriuet Val d'Aran, cap de _____ de tu que'm cau _____, Val d'Aran, cap de _____ de tu que'm vau _____.</p> <p>Era passejada, un ser d' _____, E com te va ? adiu, adiu ! Un _____ de pan, un còp de vin, _____ deth temps tamb eth _____.</p> <p>Estriuet Es _____ luden sus eth bufet, toti es records ena _____, non se pòt _____ eth temps mès _____, tostemp, tostemp.</p> <p>Estriuet Tornar a pujar enquira _____ un darrèr còp eth cap en _____ _____ dessús eth gran _____ guardar eth _____ en gran portau.</p> <p>Estriuet Companhs de _____ e de _____, de _____, de _____, _____ plan deth praube Joan qui a estimat tant era Val d'Aran.</p>

H-h-H-h-H-h-H-h-H-h-H-h-H-h-H-h-H-h-H-h-H-h-H-h-H-h-H-h-H-h-H-h-H

Era "f" etimologica latina s'a conservat en catalan e en francés. Atau donc quan en aguestes lengües es paraules pòrtent ua f en aranés auram d'escriuer ua "h". Comparatz:
 farina (latin) - farina (catalan)- farine (francés)- farina (italian)- haria (aranés)

Aumplís es vuets tamb ua h s'ac cau:

orat	itge	ilat	exagonau	uas
èr	íger	otjar	anhàs	èira
aué	auer	orment	umaire	auç
emna	uelheton	aure	enerècla	abitacion
umar	estejar	idrografic	ons	umenèja
loish	oishinar	emisfèri	olar	òme
ereuèr	otèl	iuèrn	astiós	ònt
abilitat	eired	ilhuquèra	òraviar	ujuda
icar	idrogèn	elicoptèr	abitatge	ora
ormatge	ièstra	ame	anga	orrar
orn	óner	èu	òssa	olet
emorràgia	ilar	erir	erotge	èsta

Fòrça còps era h se trape entremiei coma en aguestes paraules:

ihon	prohond	bohet	tohut	perhum	coheissar	cauhatge
ahilhar	ahèr	ahocar	bohèra	escauhar	bohar	truhar

En bères paraules a on era "h" ei plaçada en interior dera paraula calerà méter un punt interior (·) entà pr'amor d'esvitar era confusion tamb es digrafs "nh" e "sh".

Escriu-ne dus exemples: _____

Escriu "h" a on ac calgue:

Era aria deth molièr ei lorida. Aguestes istòries son de antaumes. Eth ilh deth ustèr auie ueit erèishos e un agedau en sòn auviatge. Es alames deth uec artenhien eth umarau. Eth ueu ei blanc deth casquelh. De òra non i a arrés. Sò èt un èish de ai e ua tròssa d'èrba. En espitau cercam umanitat. Es aragues deth uart son fòrça doces enguan. Eth mot eretèr ei sinonim d'ereu. Vielha se place a cant e cant der arriu Nere, apròp deth orcalh tamb eth Garona. Eth substrat rocassut dera Val d'Aran hè part der èish centrau vertebrader dera Sarrada Pirenenca. Un èt còr enent, tipic des airaus ruraus montanhards, ei eth òrt desbalanç enter es sèxes enes edats nautes. Ath èr vielh se li'n ditz erralha. Cau èster aunèstes. S'an enlordit eth caucèr en anguèr/angàs.

Cercatz en aguest saussèr de letres 12 nòms de causes que se hèn en uart:

C	H	U	R	T	L	E	I	T	U	G	A
A	A	T	A	M	O	T	G	A	H	J	J
U	U	U	T	B	Z	C	V	T	B	N	M
L	E	A	L	S	E	D	F	E	Q	U	Ò
U	D	T	O	E	U	C	T	D	T	I	H
S	B	E	L	E	T	A	R	R	A	B	A
E	E	G	L	U	E	R	N	A	V	A	U
B	M	N	P	Ò	R	R	O	J	E	U	A
R	A	O	J	R	E	Ò	H	O	L	H	F
Ò	N	M	A	P	I	T	S	C	H	H	È
P	È	A	T	P	I	A	R	A	A	T	A

MEDECINES E SALUT

Actuament non podem concéber un mon sense medecines. Atau, eth sòn usatge massiu ei un fenomèn pròpri de darreries d'aguest sègle, qu'a generat quauques abituds damnatjoses entara salut.

Fòrça personnes quèn en error d'associar eth hèt de préner medecines tamb eth de mantier ua bona salut; tanben i é era credença generalizada que podem medicar-mos nosati madeishi. En conseqüéncia, s'a estenut eth mau costum de determinar quini medicaments prenem e quina quantitat n'auem de besonh sense consultar ar especialista. Mès non mos desbrembem pas deth perilh qu'era automedicacion pòt carrejar: practicament non existissen medicaments sense contraindiques ne efèctes segondaris.

Ei evident que fòrça medecines son d'us lèu lèu abituau. Era màger part de personnes se'n servissem plan soent. Totun, ua simpla aspirina, presenta en quina farmaciòla familiar que sigue, a viatges pòt costar problèmes importants.

Era automedicacion, ath delà, provòque costums perilhosí qu'afècten a tresaus personnes: per exemple, fòrça gent recomane tamb freqüència es medicaments que pren o qu'a prenut en bèra escadença a amics e familiars. Mès aguest tractament qu'a estat beneficiós pòt auer efèctes negatius entà ua auta persona.

Ua auta abitud freqüenta ei era de cambiar es dòsis prescrites peth facultatiu en tot amendrir o acréisher era dòsi recomanada. Cau auer en compde qu'er excès de medecina pòt tradusir-se ena aparicion d'efèctes segondaris; en cambi era escassetat o un espaci massa distanciat enter prenuda e prenuda, amie ara ineficàcia deth medicament.

De un aute biais, es remèdis casalèrs tradicionaus son ua bona solucion entà combàter petiti maus que toti patim en bèra escadença. Ath long des ans an demostrat sufisentament que non provòquen pas efèctes segondaris e que tot soent son efficaci. Atau, per exemple, en cas d'ua indigestion, un bon remèdi pòt èster hèr uns dies de regim; dera madeisha faïçon, en cas de costipat, era calor, es liquids abondius e es chucs d'iranja e de citron pòden resultar autant beneficiosi coma quaussevolha auta medicina.

Totun, es remèdis casalèrs non an de barrar-mos era pòrta ara consulta facultativa. Sonque er especialista pòt mesurar avientament era importància e eth significat des diuèrsi simptòmes. Pr'amor que çò que sembla ua indigestion, un mau de cap o un costipat comun a de còps amague ua malautia mès seriosa que requerís un tractament contrarotlat peth mètge.

Atau donques, non mos auríem d'automedicar ne abusar des farmacs. Entà solucionar es problèmes de salut, se ben podem recórrer as remèdis tradicionaus, era decision mès senada ei consultar er expèrt. Quan non mos trapam ben, s'acodíssem tath mètge en lòc de córrer tara farmaciòla e començar a préner medicaments toti i gesseríem guanhant.

Mercatz tamb ua crotz es senténcias que siguen corrèctes segontes eth significat deth tèxte que vietz de liéger:

Enter es abituds de salut i a costums damnatjosi, coma era automedicacion, era recomanacion de medecines o eth cambi des dòsis prescrites d'un medicament.

Ei un error pensar que préner medecines ei ua ajuda eficaça entà mantier un bon estat de salut.

Un excès de medecina amie ara ineficàcia deth medicament; en cambi era escassetat o un espaci massa long enter prenuda e prenuda, pòt carrejar era aparicion d'efèctes segondaris.

Era calor, es liquids abondius e es chucs d'iranja e de citron en cas de costipat o hèr uns dies de regim en cas d'ua indigestion non son ua bona solucion entà combàter petiti maus.

Un simptòma que mos sembla, a uelhs vedents, sense importància, pòt amagar ua malautia mès seriosa qu'age de besonh eth tractament d'un mètge.

Expression oraú

Era prepausa ei conversar sus:

Era salut: es maus e es remedis.

Te preocuples pera tua salut? Vas soent tath mètge o non i vas pas jamès? Perqué? Se un dia ès un shinhau malautonh, t'automediques? Te'n fides mès dera seguretat sociau o des mútues privades? Cres enes medecines alternatives: omeopatia, acupuntura...? Qué ne penses, des restriccions que, cada viatge mès, hè era seguretat sociau de quauqui medicaments? Penses qu'eth nivèu de qualitat de medecina en nòste país ei bon? Se hè ua bona prevencion?

ERA NÒTA

Era nòta ei un tèxte brac tamb eth quau ua persona balhe ua informacion puntuau a ua auta: un encargue, ua disputa, un repròchi...

Caracteristiques d'aguest tipe de tèxte:

- A d'èster visuaument clar.
- I a d'auer era informacion de besonh cossent tamb era finalitat deth tèxte (destinatari, signatura, data...)
- Era informacion a d'èster ordenada logicament.

Ara seguida n'as dus modèls:

Montse,

*A trucat sa mair e m'a dit que
non se trapau pas guaire ben.
Sò anat tà casa sua e, s'ac cau,
l'acompanharà tar espitàu.
Non cau que patísques pas, ja
te telefonarà quan sàpia quauquarren.*

*Sr. Mòga,
Mussur Dedieu a trucat tás 10:45 ores.
Ditz que li telefònè tan lèu com sigue
possible pr'amor qu'aué madeish se'n va tà París.
Serà en sòn burèu enquias 15ores.*

Maria

Punets,

Jipet

EXERCICIS

1. Ordena aguesta nòta en tot tornar-la a escriuer:
truque tara casa entà que ne pòrtent dues unitats.

Pèir

Gràcies per tot,

jo non è pas auut eth temps de hèr-lo.

Sr. Bartaú,

Fin finau, fotocòpie aguesti documents,

Aguest maitin s'a acabat era tinta dera impresora;

Dempús hèisque eth balanç deth mes,

les è de besonh entà deman a prumèra ora.

2. Fantasia qu'as quedat entà anar a sopar tamb ua amiga. Auias acordat tamb era de recuelher-la tà ua ora concreta en casa sua, mès as un problema que t'impossibilita d'anar-i. L'as telefonada, totun non respon pas. Dèisha-li ua nòta ena boèta; raconda-li çò que t'a passat e concèrta ua auta cita.

PRECISION EN SIGNIFICAT

Junhetz cada expression tamb eth sòn significat:

auer bon nas	anar-se'n de vacances
capbrutlat	èster pelejat tamb quauquarrés
dimenjada	eth començament dera annada
cuélher era pòrta	pujar entà naut
auer ahèrs tamb quauquarrés	èster golut, gormand, gorjut
anar capensús	portar es causes de quinsevolha manèra
anar-se'n de vrenhes	quèir entà deuant
auer es pòts fini	filar d'un lòc o endret
anar capenjós	qu'ei hòl, lhòco, capvirat
hè'c anar a cap e cu	flairar es ahèrs o causes per auança
de bocadents	baishar entà baish
Cap d'An	húger pr'amor dera pòur a quauquarren
anar-se'n tamb era coa entre cames	dissabte e dimenge amassa

Eth èrb hèr ei un èrb tamb eth que se hèn fòrça expressions, atau, hèr díder, vòu exprimir, comunicar quauquarren.

Saberries júnher eth significat des expressions que seguissen:

hèr conéisher	portar-se'n amassa tamb
hèr-se-i	aluenhar
hèr a, as, ara	apropar, apressar
hèr-se'n	escorsegar-se
de bon hèr	enlumenar
hèr veir	qu'ei aisit, qu'ei comòde
hèr ençà	anonciar
de mau hèr	patir per bèra causa
hèr enlà	jogar
hèr lum	qu'ei malaisit, qu'ei dificultós
hèr-se seguir	envielhir
hèr (es truhes, eth horment...)	regular, hèr repè
hèr-se endarrèr	semiar
hèr-se vielh	borir
hèr hóner	daurir es uelhs, guardar tamb atencion
hèr borir	planher-se, auer degrèu, saber-se'n mau
hèr dòu	des·hèr, avalir, desmolir//delir
hèr uelhs	representar bèra causa, en tot fénher o simular, çò que non ei

CINCAU LEÇON

dictada memoristica

s-ss-c-ç-z

contraròtle leçons 1, 2, 3, 4 e 5

Dictada

Campatz tamb atencion era dictada.

10, 9, 8, 7, 6, 5, 4, 3, 2, 1, 0

CAPERATZ-LA! e... a escriuer!

Eth humarau ère gran, e en entrar-i eth mainatge auie tostemp un caudheired que lo hège dohtar e plan soent li viegen talents de húger escales enjós com se un mau dimòni li anèsse ath darrér. Mès era curiositat ère plan mès fòrta qu'eth. Ath delà un còp passat eth prumèr moment, ua sensacion estonanta l'envadie, com se tot aquerò que i auie aquiu li aperteniesse d'ua manèra mès intima de çò qu'ère normau. Aqueri trastes auien un significat especiau qu'eth non comprenie mès que li hège trapar-se ben en miei deth povàs e des telaranhes.

s/ss/c/c/z s/ss/c/c/z s/ss/c/c/z s/ss/c/c/z s/ss/c/c/z s/ss/c/c/z s/ss/c/c/z s/ss/c/c/z s/ss/c/c/z s/

Metem s/ss/c/c/z e completam:

comen_ar	blo_a	a_o_ia_ion
anal_iada	apre_ar	pat_
normali_ar	dan_a	fon_ion
dit_	basti_a	au_ir

_erides, _èu, dan_es, a_ò, ba_ina: pòrten son d'èssa _____
 _aut, pa_ar, per_ona: pòrten son d'èssa _____
 parali_ada, organi_ar, ca_a: pòrten son d'èssa _____
 èro, crot, quin_e: pòrten son d'èssa _____

Aumplim es vuets tamb s/ss/z/c/c/sc:

Eth di_abte eth comèr_deth carni_èr qu'ei barrat.
 Codini es_edes tamb carròtes e tamb un_ofregit de_eba e tomata.
 Tà sopar, comen_i per un bon an_iam e acabi tamb un shinhau de fruta: per_ecs
 do_i, _erides e aura_i.
 Era organi_a_ion dera ama_ada serà a cargue des sò_is dera fonda_ion.
 Met-me un bo_in de hormatge entà tastar-lo.
 Era _a_on que mès m'agrade ei era tardor pr'amor que pogui anar a cuéller _eps.
 Auem de regulari_ar era nòsta_itua_ion.
 Demorèc parali_ada de pòur.
 Cau que t'anali_es era_ang entà gé_er de doblets.
 Dit_-les as tòns pairs qu'arribaràs un shinhau tard pr'amor qu'encara auem d'a_ajar
 es góis de Sant Vi_en_.
 Es auet_ son uns arbes pròpis dera montanha e auet_de_uenhar-les e respectar-les.
 Cantat_ ues can_ons fòr_a beròies e intere_antes.
 Non ei pas po_ible qu'es prèt_i agen pujat tant.
 Jan coma qu'ei sord e mut dit_es cau_es tamb es dit_.
 Tàs on_e ans ja tocaue eth vriolòn e tàs tret_e compau_èc ua melodia.
 Era _ién_ia auan_e, e cada dia se descurbi_en mès cau_es naues en camp dera
 mede_ina.
 Eth verb cau_ir ei_inonim d'alistar, escuéller e trigar.
 En mèn temps de lé_er me dediqui ara ca_a deth sanglièr.
 Enguan dera comi_ion de hèstes se n'encuedarà era joene_a.
 Eth cap-lòc de Soï_a ei Bèrna.
 Eth Paleo_òic ei un aute nòm dera era primària.
 Es servi_is ara comunautat pòden èster comer_iaus, de comunica_ion, culturaus, de
 transpòrt, _anitaris, d'otelaria e de _eguretat.
 En _ò d'ua brava gent li aufriren un trò_de por_èth entà neurir-se.

Metem s/ss/c/c/z/sc:

mena_ar /mia_ar	ca_e	edi_ion	fau_a
comprenen_a	vén_er	lò_a	lin_ò
espe_ulièr	ven_ut	bra_	recor_i
hlat_ada	ca_òla	cau_èr	emi_ora
escuer_ar	con_elh	guitero_a	co_ia
gre_ilha	cau_ada	mo_o	gratu_ar
ter_on	gre_ilhon	mu_ica	esfòr_
_era	pre_is	_iratge	_enari

1. COMPRENENÇA ORAU

Mercatz tamb ua crotz es senténcies que siguen corrèctes segontes eth significat deth tèxte qu'escotaratz ara seguida:

- a) Mandròni ère un capdèth roman qu'abitaue ena Val d'Aran en sègle I abantes de Crist.
- b) Mandròni segrestèc ara hilha deth sòn enemic.
- c) Mandròni talhèc ua aurelha ath capitan des sòns enemies.
- d) Segontes era credença populara Mandròni e eth gigant de Betlan viuien toti dus amassa en ua tuta.
- e) Poderie existir era possibilitat de qu'eth capdèth Mandròni, eth gigant de Betlan e era esqueleta de Garòs siguessen eth madeish personatge.

2. COMPRENENÇA ESCRITA

Senhalatz tamb ua crotz es senténcies que siguen vertadères entà veir s'auetz ben comprenut eth contengut dera lectura ("lectures guidades" pag. 3 e 4):

- a) Eth can deth oelhèr que se ditz Luberon e eth parçan a on demore Labrit.
- b) Era tieta Norada condaue totes es nauetats quan li portaue eth dequeü dera quinzea.
- c) Tia Norada non li portèc era biòca aqueth dia pr'amor qu'auc pòur dera periclada.
- d) Eth oelhèr non volie saber arren sus es hèstes, es velhades e es arrodejaires d' Esteveneta.
- e) Quan Esteveneta desapareishec peth sendèr es calhaus qu'era mula cauishigaue li queigueren dessús ath oelhèr.

3. EXPRESSION ESCRITA

Era companhia de gas a de hèr ua inspeccions dera installacion dera tua casa. T'an deishat un avis pr'amor que passaràn deman peth maitin tath torn de meddia. Coma que trabalhes tot eth dia e non pòs pas èster-i, as pensat qu'eth vesin qu'ei jubilat e a es claus dera tua casa, poirie daurir-les era pòrta e acompanhar ar inspector deth gas.

Escriu ua ànota ath vesin en tot racondar-li qu'a de vier er inspector deth gas e entà demanar-li que l'acompanhe. (Minim 30 paraules)

4. ORTOGRAFIA E GRAMATICA

4.1 Completatz tamb er article definit que correspongué:

ueu	uet	aeròprt	uart
hormatge	aigua	hiu	hum
auta	hemnes	òme	hèu

4.2 Completatz tamb ò, o, u, ó, ú, è, e, é segontes convengue:

nv_l_pa	a_dici_n	v_l_dar	tr_inh_us
ct_br_	d_mp_s	r_sa	pr_pl_u
f_nci_n	h_r_u_r	m_t_r	li_g_r

4.3.1 Mercatz damb ua crotz era forma corrècta:

a) Eth balh comence tàs 10.	a) Vieratz tà Nadau?
b) Eth balh comence às 10.	b) Vieratz per Nadau?
a) Me cau anar ara farmàcia.	a) Era mia fraia viu en París.
b) Me cau anar tara farmàcia.	b) Era mia fraia viu a París.

4.3.2 Escriuetz es articles contractes d'aguestes proposicions de manera corrècta.

Vam tà Barcelona en eth coche de linha.

En era glèisa deth pòble hèn obres.

Non arribèren enquia es dues de eth maitin.

Per eth camin de era Artigueta mos trapèrem tamb eri.

4.4. Aumplitz es vuets tamb es letres que calgue (s, ss, c, ç, z):

Toti es di_abtes deth mes de mar_ge_íem deth par_an e anàuem a ca_ar i_ards. Jamès au_íem arren mès pa_àuem eth dia ama_a e non tornàuem entà ca_a enquias dèt_o es on_e dera net. Ath de_ús dera taula trapàuem eth sopar qu'es mo_os auien premanit. Dempùs anàuem entara pla_a e comen_àuem a dan_ar e cantar es can_ons dera sa_on.

4.5 Aumplitz es vuets tamb es letres que calgue:

Ua garia e un po_an plumes ròies a_tor_de_cò_.

Arrèpairin li co_de un co_de ath mainat_e entà dromir.

Decidisqui çò que vau a hèr tà dinar segontes aquerò que trò_i ena plaça, en tot auer en co_de tanben era sason.

Era _alitat d'aguest producte ei evidenta.

Ma_estat, eth tèrra ei mó_!

Aque_gojat ei mès lè_qu'ua cuca.

Se m'a re_entat era arròda der automo_il me calerà cam_iar-la

Cau co_aborar ena arremassada de lordères dera ri_a dreta deth Salient.

4.6 Metetz es accents e trèmes a on calgue en tèxte que seguís:

"Guaire temps he, senhor, que patim? Des de 1.626 aguest neste pais servis de caserna des soldats. Penserem qu'en 1.632, tamb era presencia deth neste prince, es causes mielhorarien, e mos deishec tamb mager confusion e tristor. Abantes de qu'es mejans doci non s'acabessen, longui dies preguerem, plorerem e escriuerem. Mes ne es pregaries trapauen clemencia ne es lermes consol, ne responsa es letres. Donques campatz es consequencies e responetz: a qui atribuim aguest malur?"

4.7 Aumplitz es vuets tamb era forma verbau corresponenta:

(CARAR) _____, mainatges!

Se i (AUER) _____ còca en (CROMPAR) _____.

Ara tua fraia la sò (VEIR) _____ en espitau ara (HÈR) _____ 10 minutes.

Deman (VIER) _____ es inspectors.

Delànet nosati (LHEUAR-SE) _____ a punta de dia.

Tu (ENCUEDAR-SE) _____ de susvelhar as petits.

Se mos (PAGAR) _____ un shinhau mès (TRABALHAR) _____ ua auta ora.

4.8 Escriu 8 paraules tamb "h" iniciau e 2 tamb "h" interiora.

4.9 Qué vòu díder aguest arrepervèri? "Er iuèrn non ei pas baciu, se non ei doriu qu'ei tardiu".

4.10 Dictada.

5. LEXIC E CONEISHEMENTS BASICS ENCASTRE SOCIAU CULTURAU E ISTORIC

5.1 Mercatz tamb ua crotz es responses corrèctes:

- a) Ena Val d'Aran son lengües oficiaus:
er aranés, catalan e castelhan
eth catalan e castelhan
eth castelhan e aranés
- b) Er aranés ei:
ua varianta deth gascon
un dialècte deth catalan
era lengua pròpria dera Val d'Aran
- c) De quin parlar ei pròpri aguest fragment: "I avie benben gent que demorave ena pòrta, d'auti pujaven pera còsta ensús"
de Pujòlo
de Canejan
- d) Actuaument era Val d'Aran ei dividida en:
Sies terçons (Pujòlo, Arties e Garòs, Castièro, Marcatosa, Lairissa, Quate Lòcs)
Tres terçons (Lairissa, Romincosa e Garòs)
Tres terçons (Pujòlo, Miei Aran e Baish Aran)
- 5.2 Mercatz tamb ua crotz eth concèpte que correspongue a cada enonciat segontes eth sòn significat
a) Èster un capbrutlat	èster un mandreng
èster ignorant
èster un alhocardit
b) Anar-se'n de vrenhes	Anar-se'n tara tauèrna
Anar-se'n de vacances
c) Quèir de bocadents	Quèir entà deuant
Quèir entà darrèr
d) Malhar com ua lima	Tustar tamb fòrça
Minjar fòrça

5.3 Escriuetz ath cant deth barbarisme eth mot corrècte en aranés blos:

5.4

puro	_____	escombro	_____
aborriment	_____	jabalí	_____
a lo mielhor	_____	mantequilha	_____
sòssso	_____	monhèca (anat.)	_____
algo	_____	monhèca	_____
envenenar	_____	regalís	_____

6. EXPRESSION ORAU

6.1 Liegetz en votz nauta:

QUÉ SABES DETH RECICLATGE?

Es lordères e eth reciclatge

Ua lordèra ei tot aquerò que dejà non volem pas, des deth diari d'ager enquias productes empodoanti que dèishe era indústria. Cada viatge produsim mès e mès lordères. Açò se deu per'mor deth hèt qu'era poblacion mondial creish plan de prëssa. Mès era quantitat de residús acreish, subertot, pr'amor que cada còp crompam mès causes – des de ròba enquia televisors e coches-, era màger part des quaus acabaràn en tot virar-se en lordères.

Es lordères non desapareishen quan les lançam ; simplament que càmbien de lòc. Pendent sègles auem tengut era tèrra coma lòc entà deishar-i es lordères provenentes des nòsti larèrs. Auem canalizat es residús des nòstes fabriques enes arrius e mars. Es indústries e es coches emeten gasi que van a parar en aire. Aué en dia sabem qu'aguestes lordères pòden empodoar era fauna e era flòra, e miaçar era salut des personnes.

D'aguest perilh d'empodoament n'auem un exemple ena zòna des Grani Lacs d'America deth Nòrd. Aquiu es tercumèrs industriaus e de residús toxicos deth cant des lacs an empodoat era aigua enquiathe tau punt que s'a auut d'avertir es abitants dera zòna deth perilh de minjar peish provenent d'aguesti lacs. Un autre exemple grèu l'auem en quauques zònes d'Euròpa der Èst, a on era contaminacion ei tan grèu qu'era gent patís problèmes crònics de salut.

Eth hèt de lançar es causes quan dejà non les auem de besonh non sonque crèe contaminacion, senon qu'ei un degalh des recorsi naturaus limitadi dera Tèrra (com ei eth carbon o eth petròli), plan que se n'a de besonh mès e mès entà fabricar nauí productes.

Reciclar e tornar a tier es materiaus ei ua alternativa. De dempús quauqui ans, era indústria recicle materiaus coma ei metaus, e tanben se hèn esfòrci entà reciclar es lordères domètges.

Se tiem es metòdes de reciclatge que s'an desvolopat darrèrament, podem combàter er urgent problema des lordères. Mès, se peth contrari, mos negam a reconéisher eth problema, contunharam en tot empodoar es nòsti aliments, era aigua e er aire qu'alendam.

Sue BECKLAKE
Des'hètes e reciclatge (revirat e adaptat)

Edelvives

6.2. Parlem!

Convèrsa sus eth tàxte que vies de liéger. Recicles?

SIESAU LEÇON

dictada tà modificar
era accentuacion
formacion deth plurau

comprenença orau ("aquerò que shòrde en trepader") / **expression orau**
expression escrita (era invitacion)
lectura ("era dauna Bagà")
lexic (sinonims)

DICTADA

Era mèstra dictarà ues frases o un paragraf qu'es escolans auràn de transformar dirèctament quan les escriuen en papèr en tot hèr-ne eth plurau.

ERA ACCENTUACION

1. Accentuatz graficament, s'ac cau, es mots que seguissen:

cor, gojata, dialog, aue, aquero, aço, grafic, vibora, propleu, aucir, estudii, prener, trema, resolver, poble, escarer, labada, bera, pe, Salardu, istoria, so, bon, voleran, ome, ploir, craber, residu, bugas, omenas, politica, corresponer, coder, planher, visperon, malhocos, absencia, acaçar, pages, doaner, lues, auiem, vedietz, meu, luer.

2. Metetz eth trèma o er accent enes paraules que calgue des que seguissen a contunhacion:

coheissar	veicul	quate	paisi	proibir	influencia
poesia	arregrait	questions	aigua	aigües	consequencia
reinstallar	engueg	sauquer	coerent	lua	linguistica
coincidir	pruera	prues	pais	oelha	arraic/arraitz
flauta	traidor	cain	enroinar	reunir	esdejoi (jo)
influir	lenguejar	pair/pair	esbair	polluir	empodoi (jo)

3. Accentuatz correcțament aguestes proposicions. Ath madeish temps, saberietz explicar eth significat des frases adverbials soslinhades?

- Estramunquec en ua peira e queiguec de bocadents.
- Dauriren de land en land hiestres e portes deth palai
- Aço ei quauquarren que se ve a uelhs vedents.
- Tot aquero que he, ac he ath dret e ath trauers.
- Tanleu ac vedi que te hi: cames ajudatz-me!
- Ac deisheren tot cap e cu.
- Aquera bronidera s'entenie de contunh.
- Caminatz a plaser enta non pas queir.
- Ve-i ath mes correr, non demores.
- So ara demora de nauí eveniments
- Se traperen es uns des auti a pam de gat.
- Er aher s'apariec a plec.
- Tanleu mestrat comencec a minjar a mos plen.

4. Perqué pòrtent accent grafic es paraules que seguissen:

territòri:	nhèu:	díder:
càmbii:	qué?:	pronóncien:
pròpries:	aranés:	parlaràn:

5. Totes aguestes paraules son paroxitones. Plaça er accent en aqueres que les ac cau:

bestia, musica, familia, beuer, mainatge, meten, brossa, code, creisher, plaça, dimercles, codina, guardauem, memoria, pluma, saben, anoncien, Barcelona, gessien, cede, vedera, duberta, gleisa, oli, dehora, noça, inicii,

didietz, Occitania, logica, arribera, luder, gesser, vrenhaire, artenher, sautauen, preneren, pocha, cantaua, anauen, arrupa, sciencia, denoncia, molher, prenerietz, humauem.

6. Totes aguestes paraules son oxitones. Plaça er accent se conven:

mercat	pastors	cafe	cabelh	escriueran	correspon
pertot	laguens	crabot	enjos	exemplar	caumas
edicion	veira	decidis	amistos	aurio	quilo
dempus	daurir	estat	espanhou	compren	grafic
cendrer	interes	arres	campar	dollars	gessec
Begos	marrec	cosin	cantec	volec	Montcorbison
maleros	frances	papotash	dejos	Aubert	examen
amassaran	compdar	auet	aninos	pure	Arro
voleran	vorrolh	nauler	pegas	possar	herblanquier
huster	enten	veiran	linço	tanpoc	matalas

7. Accentuatz es monosyllabiques quan sigue de besonh:

ta, que?, e (vèrb èster), ço, leu, pec, ger, non, oc, com, mes, jo, tu, blu, heu, pes, sau, os, peu, pour, hiu, hou, soent, huec, nau, detz, horn, carn, pan, vin, caud, hont, ben, mon, peth, son, lhet, ve/ve'n, sos, het, set, dus, leit, us, nom, celh, leg.

8. Accentuatz es "e"s'ei de besonh:

recuelher, pretzhet, seti, serra, receber, termometre, maumeter, perder er oremus, soer, lueira, quadern, treinheus, reisha, queisha, seir-se, segle, terratrem, parier, convencer, coquela, grera, luenh, verme, paciencia, zero, vaishera, ressega, lauader, iuern, infidela, govern, escarser, erba, caucer, boeta, cerer, drapeu, arreces, angles, sistema, ester, bohet, guerra, telesera, exces, auerasser, des·heir, despener, atreir, aprener, poeta, cunhera, pompier, vespe, vesper, alegre, adret.

9. Accentuatz e metetz eth trèma a on calgue en tèxte que seguis:

De maitiada, en desvelhar-se tamb eth bronit der aire, era sua suspresa siguec/estec terribla, en trapar-se ath cant son eth cos deth son frair. Cop sec, lo tornec a enterrar. Non s'ac podie pas creir, volie huger, mes arribec a pensar e aço lo solatgec en tot creir qu'auie estat un d'aqueri mau sons, ua malajadilha. Passec tot eth dia en silenci mes absolut, e sense minjar arren. Demoraue despacientat era arribada deth son germa petit, eth jesuita. Mes aguest proube maluros, non sabie pas qu'ere mort deja, consequencia d'un accident.

Era sudor, convertida en aigua o mes leu en aigues braves, li baishauet testa enjos sonque de pensar ena possibilitat que se convertisse en objectiu d'ua investigacion.

FORMACION DETH PLURAU

1. Addicion d'ua **-s** ath singular:

punh/punhs òme/òmes	arrat/arrats an/ans	lum/lums uelhs/uelhs	ròi/ròis mortau/mortaus
------------------------	------------------------	-------------------------	----------------------------

S'era darrèra consonanta deth singular ei muda tanpòc la prononciam en hèr eth plurau: vent/vents carn/carns camp/camps

Quan era -n ei velara non la prononciam en plurau:

vesin/vesins	man/mans	tòn/tòns	cosin/cosins
--------------	----------	----------	--------------

Es mots acabadi en dígraf -th pòden híger ua -s o ben cambiar era consonanta e híger un -i: audèth/audèths eth/eri

2. Higem un **-i** ath singular:

peish/peishi coish/coishi	a) Darrèr de consonanta palatau: -sh, -g, -th lèg/lègi mòg/mògi	còth/còthi moth/mothi	
aranés/aranesi	b) Darrèr d'-s: país/païsi	mes/mesi	francés/francesi

Pòden doblar era -s:

espés/espessi	uas/uassi	os/ossi
---------------	-----------	---------

nere/neri	c) Remplaçam er -e masculin singular per un -i : nòste/nòsti	trende/trendi
-----------	--	---------------

3. Captrèm er -a femenin singular per **-es**:

hemna/hemnes	istòria/istòries	cauda/caudes	ludenta/ludentes
--------------	------------------	--------------	------------------

Pòden cambiar era consonanta:

aqueth/aqueri	aigua/aigües plaça/places	vaca/vaques plendenga/plendengues	leja/leges
---------------	------------------------------	--------------------------------------	------------

REMÈRCA

Ara ora de hèr eth plurau i a viatges qu'acabam ua madeisha paraula en **-s** e d'auti viatges en **-i**. Per règla generau es adjectius tostemp acaben en **-i** e es substantius sonque quauque viatge:

bon/boni	gran/grani	petit/petiti-petits	bèth/bèri
----------	------------	---------------------	-----------

Quan er adjectiu hè foncion de substantiu alavetz acostume a acabar en **-s**, totun non i a ua norma estricta.

Es joens (substantiu) son joeni (adjectiu)

EXERCICIS

1. Escriu eth plurau d'aguesti mots:

higa_____	mijòu_____	boca_____	pan_____
iranja_____	can_____	corbàs_____	vedèth_____
plaja_____	lueira_____	nas_____	aguest_____
liròt_____	hilh_____	hauç_____	naut_____
bòsc_____	ueu_____	alh_____	abelha_____
lua_____	arbe_____	tot_____	aqueith_____
classa_____	pas_____	teca_____	praubàs_____

2. Escriu eth singular des mots que seguissen:

castèths_____	bromes_____	cedes_____	fèbres_____
garies_____	seques_____	arnelhs_____	caudi_____
laci_____	socs_____	pothi_____	adreti_____
pomèrs_____	adreti_____	pèstes_____	deluns_____
manges_____	pins_____	lèbes_____	abondosi_____

3. Escriu en plurau o singular:

Ploja d'abriu _____	Un braç long _____
Es peus cuerti _____	Eth mèn oncle _____
Era pèira blanca _____	Ua ahraga doça _____
Un fautulh baish _____	Ua aigua beuedissa _____
Es malhs arribenti _____	Aqueth tigre voraç _____
Bèri escolans nauèri _____	Aguesta pelha cuerta _____

4. Escriu en plurau es frases que seguissen:

Eth solèr ei lord _____
Tu qu'ès plan brave _____
Eth libre ei en calaish _____
Era auca va tath camp _____
Era marròca de boder se delís _____
Aguest camp ei mielhor qu'aqueith d'aquiu delà per'mor qu'ei lauradís

En bòsc i viuie un boscatèr sense destrau tamb era sua hemna e era sua vegada

Era cuca de lum enlumenèc era coja de *Halloween* pendent era hèsta dera masca

Comprenença orau

Escotatz tamb atencion er article e indicatz s'es afirmacions que seguissen son vertadères (V) o fausses (F):

- a) Enes ciutats deth nòrd des Estats Units qui non trè era nhèu que li tòque ei multat pes vesins.
- b) Se bèth un non pòt pas trèir era nhèu deth sòn tròç de trepader cau que cerque a bèth un entà que se n'encuede de hè'c.
- c) Es maquines trèinhèus non trèn pas tota era nhèu pr'amor deth nivèu de vida dera poblacion.
- d) Un nòrd-american de Minnesota se susprenerie en veir es metòdes que se tien en Pirenèu entà trèir era nhèu.
- e) Aguesta civilizacion ei formada per gent de desparières cultures qu'an auut d'impausar normes estrictes entà ua bona convivéncia.

Expression orau

Conversatz pendent ues 3 o 4 minutes sus quauqu'ua des prepauses de dialòg que seguissen:

Prepausa 1

Adreça-te ath còssso deth tòn Ajuntament responsable deth netitge des carreràs deth pòble e quèisha-te pr'amor deth mau estat deth tòn carrèr en tot prepausar-li desparières opçons.

Prepausa 2

Er Ajuntament dera vòsta vila vos vòu expropriar ua tèrra entà pr'amor de hèr ua naua carretèra. Pensatz que i a d'autas possibilitats entà hèr-la sense auer d'expropriar arren ad arrés. Auetz de hèr a veir ath baile qu'aguestes autas possibilitats son encara mielhores.

ERA INVITACION

Era invitacion ei un tipe de convocatòria per miei dera quau se demane era preséncia de quauquarrés en un lòc determinat e en ua data e ora fixades.

Se caracterize pera claretat, era rigor e era concision deth redigit.

Era informacion que generaument i a en ua invitacion ei:

- identificacion de qui convide
- dates der acte (acte de qué sage, dia, ora e lòc)
- data

Tanben i pòt auer d'autes informacions, coma:

- persona destinatària
- peticion de confirmacion d'assisténcia

Era estructura dera invitacion ei fòrça variabla, mès er aspècte formau deth tèxte ei fondamentau.

Ara seguida n'as un exemple:

*Els Magistris Sr. Francesc Deyra Alòs
Senyor d'Aran*

*Era Presidenta dera Fòadacion d'arà Moris
Etnologic dera Val d'Aran, Mrs. Angelina Cases*

*Ari el dia plener de trairid-i-eus lata inauguracion dera exposicion "Mites e tradicions en Aran"
e la presentacion deth libre de M.º Dolores Baso "Càsco, era muntanya de Vilacor",
que's farà dins el programa 29 de juny, entàs 19 oras,
en la Glèisa de Sant Joan d'Aries.*

Aran, juny 2007

Prepauses d'expression escrita

a) Laguens d'un mes era tua hilha harà 18 ans. As determinat hèr-li ua grana hèsta d'aniversari. Escriu ua des invitacions que manaràs.

b) Ès era secretària der Ajuntament e, en nòm deth baile, te cau redigir ua invitacion en tot convidar es conselhèrs deth Conselh Generau d'Aran entara presentacion d'un libre o ben entara inauguracion d'ua exposicion d'art.

c) Es fragments que seguissen apertien a dues invitacions desparières. Causís es fragments qu'apertenien a cadua e ordena-les. Escriu-les ara fin segontes er orde que creigues avient:

A. "Lengua Viua" se complatz en convidar-te

B. tath sopar commemoratiu deth dusau aniversari

C. Eth Conselh Generau d'Aran se complatz en convidar-lo

D. tath dinar commemoratiu que se harà en locau dera associacion

E. eth dia 23 de junhsèga tàs 14 ores.

F. Aran, noveme de 2006

G. qu'aurà lòc d'èster eth dia 20 de noveme tàs 22 ores ena madeisha sedença.

H. T'i demoram!

Invitacion 1èra:

Invitacion 2au:

ERA DAUNA BAGÀ

Conden per aquiu qu'era dauna deth castèth de Bagà ère era hemna mès leca e goluda que jamès s'a coneishut. Eth sòn codinèr auie de méter tot eth sòn bon mestier, era sciéncia e predar-s'i talament entà mestrar-li cada dia ua sièta que podesse satisfar era sua gorgeria, e eth trabalh qu'ère plan sòn.

Un bèth dia li mestrèc un minjar tan requist qu'era dauna de Bagà se'n lequèc es dits ua bèra estona, e non s'ac acabaue de creir, de tan bon que la trapuae. Aperèc ath codinèr e li didec que volie saber de qué ère hèt aqueth minjar tant estonant:

- Qu'ei un minjar hèt tamb es mothi des uassi des mardans neri.
- Alavetz d'aué enlà non voi pas sonque minjar que d'açò -didec era dauna deth castèth.

E eth codinèr qu'ac hec atau. Mès es mardans de lan nera des sues vegades lèu que s'acobèren. E alavetz que les aueren d'anar a crompar en d'auti lòcs e parçans. E cada carrèr que les auien d'anar a cercar mès luenh e les auien de pagar e prètzi mès nauti. E coma que solet ne profitauen qu'eth moth des uassi, a despiet qu'er auviatge des de Bagà ère plan important, arribèc eth còp en qué se n'anèc tara roïna, pr'amor qu'era dauna non volec pas mancar-se deth sòn plat favorit enquia que non se vedec ena mès blosso praubetat e alavetz non auec pas mès remèdi qu'anar a pelodir era aumòina pes camins e vilatges, e era, abantes tan leca e lecatruhes, que s'auie de contentar tamb aquerò que bravament li volien balhar.

Un bèth dia, en çò d'ua brava gent, li dèren un talh de pan tamb un sarpat d'escares. E açò ac trapèc tan bon que s'ac mingèc tamb plan de gust, e alavetz que didec:

- S'ac auessa jo sabut que n'ère tan de bon eth pan tamb escares, aué encara seria era dauna de Bagà.

Legenda populara dera edat mieja

VOCABULARI

leca: gormanda, pòts fini.

requist: qu'ei bon, gustós.

lecar: passar era lengua peth dessús de bèra causa.

mardan: mascle dera oelha.

vegada: corròp de bestiar d'ua madeisha espècie.

auviatge: tota era proprietat d'ua casa (bòrdes, corrau, tèrres...).

blos/blossa: exemptat de quina mescla que sigue.

pelodir: demanar.

escares: nòdes.

SINONIMS

1. Escriuetz ath cant dera colona B era paraula dera colona A qu'a eth madeish significat o parièr:

A	B
amortar	blagar, batalhar, lenguassejar, charrar
escuerçar	curbir
escampilhar	calhar
hóner	sostrar
apressar	escandir
devarar	amendrir
colistrar	hèr ençà
caperar	delir
desmeréisher	baishar
voludar	ruscar
veir	abracar
balhar	guardar
lauar	dar, autrejar, concedir
parlar	botjar, mòir, estornejar

2. Idem:

A	B
lucana	estofats
polòi	haure
hèish	gosset
tet	pescajon/pastera
camalhon (cambalhon)	capochina
farrat	perròt
crespèth	siata
can	tripa
farrèr	losat
budèth	pernilh
agla	calhau
pèira	frair
lampit	bessaca
germà	crac
urós/erós	guita, guiterosa
gormanda	content, gaudiós, gaujós
fenianta	leca, pòts fini, goluda, gorjuda
anegats	amurada

ENDONVIETES

Comencen en tot arrir, acaben en tot plorar e autant vencen un nano coma un gigant. Què ei ?

N'è, mès me les an de hèr. Què ei ?

SETAU LEÇON

dictada de secretari èster o estar?

comprenença lectora ("eth tet de palha") / **expression orau** **expression escrita** (era carta) **lexic** ("pochòina")

DICTADA

Liegerè un tèxte a velocitat normau, sense arturar-me, vosati prenetz es nòtes que pogatz (ètz secretaris). Ara seguida formatz grops entà sajar de rehèr eth tèxte a compdar des nòtes prenudes.

ÈSTER O ESTAR? Aquera qu'ei era question!

Infinitiu: ÈSTER	Infinitiu: ESTAR
Gerondiu: EN TOT ÈSTER, EN ÈSTER, ESTANT	Gerondiu: EN TOT ESTAR, EN ESTAR, ESTANT
Participi: ESTAT, ESTADA, ESTADI, ESTADES	Participi: ESTAT, ESTADA, ESTADI, ESTADES

Comence a èster alarmant eth mau usatge que se hè en aranés d'aguesti dus verbs. Er emplec incorrècte ei degut ara tendéncia que i a a calcar es construccions deth catalan e castelhan.

En aranés eth verb **ESTAR** sonque se ten entà exprimir:

1 – eth hèt de víuer en un lòc "*residir*":

Es sòns oncles estan en Barcelona (encara que tanben podem díder son en Barcelona)

S'està a çò de sa tia (forma reflexiva)

2 – eth hèt de demorar en un lòc, en castelhan "*tardar*", "*quedarse*" o "*permanecer*":

Tornarè lèu, non i estarè guaire ("*no tardare'*)

Be i està plan! ("*si que tarda'*)

Està-te aciu, e non te botges! ("*quedate aquí'*)

S'i a volut estar ua auta estona ("*ha querido quedarse'*)

S'està tot eth dia dehòra ("*permanece o está'*)

A estat quinze dies en França ("*ha estado'*)

Està-te! ("*estate quieto'*)

3 – eth hèt de convier:

Aguest chapèu non t'està pas guaire ben ("*no te queda muy bien'*)

Eth verb **ÈSTER** ath delà d'auer es madeishi emplecs qu'a en castelhan e catalan tanben n'a d'auti a on eth castelhan e, a viatges eth catalan, tien ESTAR:

ÈSTER		INCORRECTE
Sò cansada	non pas	Estongui cansada
Aguestes truhes son bones	non pas	...estan bones
Ere seiguda	non pas	Estaue seiguda
Aué ei en Barcelona	non pas	Aué està en Barcelona
Ei internada en espitau	non pas	Està internada
Aué èm a quinze d'abriu	non pas	Estam a quinze d'abriu
Etz lhòcos	non pas	Estatz lhòcos
Aquerò ei venut	non pas	Està venut
Sò en casa	non pas	Estan en casa
Ja vas mielhor	non pas	Ja estàs mielhor?

ÈSTER com auxiliar:

Ei malauta/ **A estat** malauta (ÈSTER en aranés)

Está enferma/ Ha estado enferma (ESTAR en castelhan)

Està malalta / Ha estat malalta (ESTAR en catalan)

Entà exprimir era idèa de contunhitat, çò qu'equivau en castelhan "*estar + gerundio*" ("está estudiando"), en aranés ac exprimim tamb ua forma simpla: **estúdie**. Díder "està estudiant" ei un calc lingüistic.

Ara question: **Qué hès?** podem respóner:

- 1- tamb ua **forma personala**: estudiar/estúdii, dinar/dini, liéger/liegi
- 2- tamb er **infinitiu seguit de que+hèr**, jamès tamb estar+gerondiu

Qué hès? o Qué hèges?

forma simpla	infinitiu+que+hèr		
Estudiar, estúdii	Estudiar que hèsquí	non pas	Estongui estudiant
Dinar, dini	Dinar que hèm	non pas	Estam dinant
Liéger, liegi	Liéger que hèja	non pas	Estaua liegent

Quin temps hè?

Nheuar, nhèue	Nheuar que hè	non pas	Està nheuant
Plòi, plò	Plòir que hè	non pas	Està ploiguent

Revira en aranés:

1. Los caramelos estaban buenos.

2. Esto ya está hecho.

3. ¿Estás resfriada?

4. Estoy haciendo los ejercicios de inglés.

5. Ahora estamos merendando

6. ¡Estás morena! ¿has ido a esquiar?

7. Los refugios están en malas condiciones.

8. Estaba diciendo que no me parece bien.

9. Estoy cansado.

10. Estaba esperando que me llamaras.

11. El hombre estaba muerto.

12. Está hablando por teléfono.

13. Estáis perdiendo el tiempo estudiando esto.

14. Estábamos muy asustados.

15. Mi hermana está embarazada.

16. ¿Ya está aquí otra vez? Es que no estoy inscrito en la carrera.

17. La leche está a punto de hervir.

18. El libro está prácticamente acabado.

19. ¿Qué estabas haciendo? Estaba mirando la televisión.

20. Estoy buscando a mi sobrina

21. ¡Estoy sudando!

22. ¡Esta naranja está buenísima!

23. ¿Se ha portado bien mi hijo?

ETH TET DE PALHA

Un des elements mès caraceristics dera arquitectura dera Val d'Aran que mès la diferéncien des bastisses deth vessant mediterranèu deth Pirenèu, ei eth hòrt aclinament des tets. En aranés i a desparièrs mots entà nomenyar era cubèrta d'ua casa que varien segontes es variantes lingüistiques deth parçan e es materiaus emplegats entà bastir. En generau, se'n ditz tet o losat. Aguest darrèr tèrme mos remèrque quin ei eth materiau emplegat entà bastir: es lòses de lòsa (pissarra). Quan era cubèrta se bastís tamb palha se nomenta tet de palha.

Abantes dera generalizacion des losats coma tet mès caraceristic pendent eth siècle XIX, eth tipe de cubèrta mès abituau ère eth tet d'esquèrris e era lòsa sonque se tiege enes glèises e enes cases d'ua posicion econòmica mès nauta.

Es huecs e era pression exercida pes companhies asseguradores, segon Adisson (1986), sigueren es causes deth cambi enes materiaus constructius des tets. Atau er Ajuntament de Bausen convenguec en 1871 era interdiccion de bastir edificis tamb eth tet de palha, coma se hège abituaument, coma resulta des huecs que s'aiyen produsit, segon figure enes actes municipaus. Totun açò, un parelh d'ans mès tard, un vesin d'aqueth pòble demanaue autorizacion entà curbir tamb aguest materiau ua bòrda, per'mor que « li ère de besonh caperar-la de palha essenciauments coma resulta de non poder aquerir-se era lòsa entà curbir-la ». Er Ajuntament ac permetec, mès tamb era condicion « qu'entara pròplieu primauera de 1874 capère era predita bòrda tamb lòsa ». Entà prumeries de siècle, es losats auien ja captrèt practicament es cubèrtes de palha.

Eth tet de palha presente auantatges e desauantatges. Enter es prumèrs cau remercar qu'ei un bon isolant, autant en iuèrn coma en ostiu pr'amor deth sòn celh abituau (de 30 a 60 cm.) en tot perméter eth sairejament dera bastenda e en tot beneficiar era sauva dera èrba. Ath madeish temps, ei de bon bastir e mantenènca de còst relativament baish, autant peth materiau tengut coma peth hèt qu'era sua mantenènca non requerís era participacion d'especialistes. Un tet de palha podie tier uns 45 ans. Es desauantatges qu'a son, principaument, eth perilh de huec, eth hèt que dificulte eth plaçament deth granatge (ja que reclame mès atencion ara ora dera sèga e non permet era batuda tamb bestiar) e requerís un mantenement de contunh.

Entà bastir un tet de palha se tiege palha, husta e lòses. Es esquèrris podien èster autant de horment coma de blat. Se ben era prumèra ei mès resistenta, era de blat permetie hèr garbes mès longues. Eth lòc a on se cultivaue eth gran influís tanben ena sua resisténcia de faïçon qu'a màger nautada, mès resistenta ei era palha. Era sua qualitat ère un element a auer en compde sustot ara ora de curbir es parts deth tet mès expausades ara ploja e ar aire.

Era hòrta arribentor des tets de palha (ath torn deth 100%) responie ath besonh qu'era ploja e era nhèu s'esquitlèssen tamb facilitat, en tot esviar atau qu'era aigua se calèsse entath laguens e accelerèsse eth procés d'enroïnament dera cubèrta o que l'en·honsèsse eth pes dera nhèu.

(Deth libre "Era casa aranesa" de X. Roigé e d'auti, ed. Garsineu, 1997)

Mercatz tamb "V" de vertadèr e "F" de faus aguestes senténcies dempús d'auer hèt ua bona lectura deth tèxte.

- a) Segon es variantes lingüistiques deth parçan e es materiaus emplegats entà bastir, en aranés i a desparièrs mots entà nomenar era cubèrta d'ua casa. En generau se'n ditz tet o losat.
- b) Quan era cubèrta se bastís tamb palha se nomente losat de palha.
- c) Es cubèrtes de palha èren es mès freqüentes abantes dera generalizacion des losats.
- d) Pr'amor des huecs que s'auien produsit, en 1781 er ajuntament de Bausen proïbic bastir edificis tamb tet de palha.
- e) Es tets de palha sigueren remplaçats pes de lòsa, mès pr'amor deth sòn còst elevat, se coneishen casi de processi que se realizauen per parts.
- f) Eth tet de palha ei facil de bastir e eth sòn mantenement relativament baish çò que non requerís era participacion d'especialistes e non agranís eth còst, totun requerís un mantenement de contunh.
- g) Un tet de palha podie tier lèu miei siècle.
- h) Er unenc desauantatge deth tet de palha ei eth perilh de huec.
- i) Eth horment ère mès resistent, en tot qu'eth blat permetie hèr garbes mès longues.
- j) Pr'amor d'evacuar era aigua e era nhèu, es tets auien ua fòrta penent.

expression orau

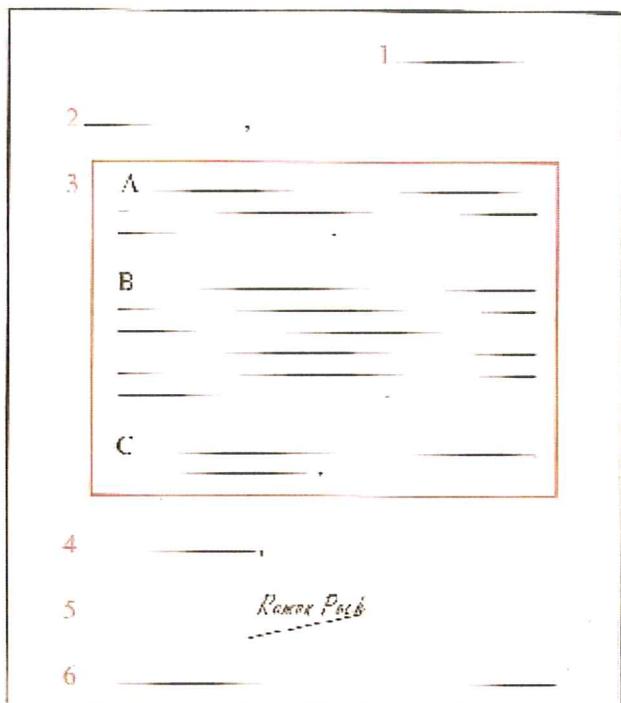
En generau, aué en dia, era gent non acostume a escriuer guaire... Parla'n d'aguest ahèr: perqué non escriuem as amics, as familhars que son luenh ?; n'i a pro tamb es trucades que sòlen durar ues minutes?; t'agrade arribar en casa e trapar ua carta ena boèta ?...

ERA CARTA PERSONAU

Era carta ei ua comunicacion escrita de caractèr interpersonau e de contingut plan variat, segon se se tracten tèmes personaus, comerciaus, administratius...

Era carta personau o familhara pòt exprimir ua informacion explicita o, simplament, eth desir de comunicar-se sense cap de motiu concrèt.

Estructura dera carta

1. **Dia:** S'indique prumèr era localitat e, dempús d'ua virgula, era data.
Vielha, 17 de hereuèr de 2004

2. **Salutacion:** Segontes eth ton dera relacion enter es comunicants.
Òla Jana! / Ei Isabèl! / Planvolut oncle Cisco, / Car/a amic,

3. **Contengut:** Qu'ei compausat, generaument, d'ua introduccion, ua exposicion e ua conclusion. Ena introduccion s'exprimís era encausa que justifique era comunicacion; ena exposicion s'explique de manèra clara er ahèr de qué sage; era conclusion ei normaument un resumit d'aquerò que se vòu comunicar.

4. **Adiu:** Exprimís eth madeish grad de familharitat qu'era salutacion.
Punets e ua abraçada,/ Adishatz,/ Ua salutacion cordiau,/ Entà ua auta,

5. **Signatura:** Tostemp s'a de hèr a man.

6. **Post scriptum (PS) o pòstdata (PD):** Informacions hijudes a darrèra ora.

Prepauses d'expression escrita

a) Un amic tòn, que demore en Soïssa de dempús fòrça ans, t'a escrit en tot díder que tornarà tara Val d'Aran pr'amor que li an aufrit un bon travalh. Vòu saber quines possibilitats a de trapar un lotjament que non sigue pas massa car e que sigue ben plaçat. Escriu-li ua carta en tot felicitar-lo pera tornada e en tot condar-li era situacion des abitatges, es prètzi...

b) Escriuetz ua carta en tot interessar-vos per aguest anonci:

CERCAM HILHUQUÈRA

en Frankfurt tà familha tamb dus mainatges e un can.

S'avalorarà era experiéncia.

Es persones interessades pòden escriuer a

Dr. Axel LINZ, AM Buchmun, 84, 60.437 FRANKFURT

REMÈRQUES

Ena data: escriuem ua virgula dempús dera localitat,
 es mesi s'escriuen en letra petita,
 er an non pòrte punt.

Vielha, 17 de hereuèr de 2004

Era salutacion se dessepares dera rèsta deth tèxte tamb ua virgula,
Planvoluda Bèrta,

POCHÒINA

1- *Er element soslinhat se pòt exprimir per miei d'un animau sens que càmbie eth sens dera frasa:*

Aquera gojata non me shaute pas: ei plan alhocardida.
 Ac enlordís tot, ei un lord.
 Tostemp càmbie de pensada, ei un bolegadís.
 Non l'ac digues que i vage, ei plan pauruc.
 Mana-li ciò que volgues ei força brave.
 Non vos pensetz pas que vos dongue arren, ei un aganit.
 Non mo'n podem pas fidar, ei un ignorant.
 Andrèu ei força trabalhador.
 Non cambiarà pas de vejaire (de pensar), ei un testut.
 Ramona, atletisme? Mès s'ei plan gròssa.
 Jan te poirà trèir eth cariòt dera sèga, ei plan fòrt.

anhèth
 muòl/mula
 hormiga
 saumet
 taure
 craba
 porcèth
 vaca
 arrat
 parpalhòla
 garia

2- *Emplís es vuets tamb era forma corresponenta de cada parelha:*

tòrt/torn	Eth _____ d'acò ac as tu. Da eth _____ara cantoada.
còs/cos	Auia eth _____ blauat de trucs. Eth sarte _____eth cothèr deth tricòt.
còr/cor	Aguest mainatge a bon _____. Era lèbe _____ pera pradaria.
bòrd/bord	Eth _____ dera mar ei plen de sable. Aguest pruèr deth uart ei _____.
tòn/ton	Eth _____ mestier qu'ei eth d'adaiguaire. Dempús de sénter eth _____, mercartz cadua des chiffres. Auem pescat un _____ de dus mètres de longada.
mòg/moth	S'a avalat eth _____deth persec. Ei _____ coma un lit.

3- *Emplitz es vuets tamb era forma conjugada des vèbs embarrats entre parentèsi:*

Ja avetz (mòler) _____ eth horment?
 Ara princessa de Japon l'an (despossedir) _____ de toti es sòns bens.
 Tradicionaument, es pantres s'(amassar) _____ en cobles o parelhes o tercents.
 S'a sentut (eishordar) _____ pr'amor que li a (respóner) _____ tamb
 buéfos.
 En tot eth (alugar) _____ eth huec, nosati (premanir) _____ era gresilha
 entà còder era carn.
 Mès qué (assajar) _____ hèr, aué? Tanta amigança m' (estonar)
 _____.
 A hèt plan de sòs en tot crompar pèces a prètz de fabrica e (revéner) _____-les
 ara toristalha peth doble deth sòn prètz.

UEITAU LEÇON

**mieja dictada
apostrofacion e junhent
b - v**

comprenença orau ("era maraton") / **expression orau**
expression escrita (eth curriculum)
lectura ("era arrata-cauda")
lexic (imatge-mot)

DICTADA

Ei ua dictada tradicionau en quau, de temps en temps, i auratz de híger bèra
frasa o mot endonviat per vosati.

'APOSTROFACION E JUNHENT – ' APOSTROFACION E JUNHENT -

Escriuetz corrèctament es frases que seguissen en tot apostrofar e méter junhent quan sigue de besonh:

1. Se te platz, sauvac que ac vierè a cercar deman.
2. Ditzmac! Non tac pensaues pas tot açò?
3. Sò convençut quen dideràn bèra ua (de vertat) e se non mos lheuam e mos en vam dera amassada.
4. Ditz era glèisa quen dissabte non cau pas trabalhar.
5. Pramor deth mau temps non poderem pas visitar eth nòrd èst deth païs.
6. Venguec permor que non ac sabie.
7. Qué as? De qué ten arrisses?
8. Be ac dideràs quan se sàpie!
9. Non ten hèsques, quauquarrés mac condarà.
10. Quauquun arribarà e mos les panarà e alavetz ...
11. Lheuate dora peth maitin, quas de hèr! – li diguí - e que lac diderè tostemp!
12. Vos les darè quan mescotetz.
13. Quauquarrés vos en balharà ua a cada un.
14. Lin auràs de hèr arribar dues.
15. Maria a vintequate ans e Pèir trenta tres.
16. Com va? Uè, tostemp coishincoishan.
17. Quan nhèue que i a lipolapo.
18. Contemplarte ei tostemp un plaser.
19. Joan XXIII neishec en Bergam er an mil ueit cents ueitanta un.
20. Èm ath nòrdèst dera ièrla? Non quèm ath sudèst.
21. Aguest gojat ei nòrdamerican o sudafrican?
22. Tu ès un pògavergonha!
23. M'agrade fòrça eth cauletflor.
24. Se haràn ues jornades sòcioculturaus pendent eth mes de octobre.
25. Eth mon audiovisuau ei fòrça interessant.
26. Aguesta gojata a estudiat sciéncies fisicoquímiques.
27. De magret de lit tamb saussa agredoça non en sò minyat jamès.
28. Me auríetz de deishar eth trespès entà hèr eth vin caud dera hèsta major.
29. Era preistòria estúdie es societats que existiren abantes der usatge dera escritura.
30. Es nòrdamericans ultraconservadors se manifesten aué pera non belligerància.
31. Pensi que en calerà dessenhar bèth un de aqueri pannèus de non violéncia.
32. Era cultura grècoromana e era literatura grècolatina non me interèssen bric.
33. Eth vicerector dera universitat de Girona ei catalanoparlant.
34. Hèm punta ath gredon tamb er agudagredons.
35. Aué que èm a dètzenau de hereuèr.
36. De aquerò que parlatz non en sabem arren, demanatzlac ath vicesindic.
37. Vos è dit que ac harè jo, non vos en hèsquetz!
38. Er objectiu principau des organizacions nongovernamentaus ei prebotjar era solidaritat e era justícia en mon actuau.

S'escriuen tamb "B"		S'escriuen tamb "V"	
abans, abantes	berbena (planta)	acovardar	pròva
aborrir/hastiar	borruga (-v)	advèrbi	provar
acabar	botjar/voludar/mòir	aiguavessant	provedir
arribar	brave	arrevirar	shivau
arribent	cambi/escambi	avocat	tavelha
baishar	corbàs	cauve/a	vaishèth
baron	escarrabilhat/aberit/esdegat	endívia	vegada
basc	rebentar/crebar	escrivan	ventalh
batèu	ribèra/riba	espavordir/espaventar	virabocar
Biscaia	trabalhar	esvèlt	vrente
corba	trobar/trapar	govèrn	vrespalhar

En tot auer presentes es normes ortografiques der Aranés (tèxte aprovat en plen deth Conselh Generau d'Aran eth 5 d'octobre de 1999) *pagina 9 punts 12, 13 e 14.* Escriu b/v segontes convengue:

- Quan torna_a de tra_alhar damb eth mèn automo_il pensè qu'ère pro_able que me cre_èsse ua arròda pr'amor deth mau estat dera cauçada.
- Aqueres èr_es ser_isSEN coma metòde a_ortiu en Tresau Mon.
- Ei pro_able qu'aprò_a es oposicions entà entrar en Departament de Go_ernacion; totun que non voi pas èster un _antariòu/bohabren.
- Era _eresa deth còs ei mès propria dera joenessa que non pas dera _ielhessa/deth _ielhum.
- Compdes tamb era nòsta apro_acion entath tòn maridatge.
- Dijaus anè tath mercat volia crompar arra_ets, ta_elhes e au_ergínies mès no'n tro_è. Ala_etz, truhes e caulets!
- Un _endatge ei era accion o resulta de méter ua _enda.
- Es artèries e es _enes. Eth coton e era _enda.
- Ena arri_èra de Vielha i a fòrça ca_anes e _òrdes.
- A_antes de sopar preneram un _eire de _in.
- _oludatz-vos! Mos cau pro_edir de tot çò que mos manque.
- Non sigues co_ard e hè front as problèmes.
- Arri_èrem en País _asc tà meddia e lèu mos dèren era _en_enguda.
- M'è aumplit de __orrugues.
- I a fòrça mo_ement de coches ena plaça; tot eth pò_le s'a mo_ilizat.
- Era carretèra que puge tà _ilamòs ei plea de cor_es/marrècs e arri_e en ua plan polida _al que se ditz _arradòs.
- Era cau_ura ei un mau qu'ataque sustot es òmes.
- Apro_aràs er examen s'estúdies. Mès açò non t'a pas d'espa_ordin.
- De cap tara _respada _respalhèrem e mos aumplirem eth _rente.
- Se vas a crompar pòrta eth cam_i des sòs que te dongui.
- Es auto_usi hèn era circom_olucion dera ciutat en tot qu'es tram_ais circulen peth centre dera madeisha.
- Li agrade plan era musica e tòque eth _riolon/_riolin.
- Oelha que _elègue qu'a perduto eth mòs.
- Era sa_a ei eth liquid que neurís es _egetaus.

Comprenença orau

Escotatz tamb atencion eth texte e indicatz s'es afirmacions que seguissen son vertadères (V) o fausses (F):

- a) Era maraton ei ua corsa que meteren de mòda es executius entà combàter er estrès e eth sedentarisme, mès Dempús s'agranic extraordinàriament a totes es capes sociaus.
- b) Era origina dera maraton proven d'ua legenda segontes era quau en an 1992 un soldat correc entà anonciar era victòria deth sòn exèrcit e, un còp comunicada era bona naua, eth soldat moric esquintat.
- c) Actuaument totes es granes ciutats d'Occident an era sua maraton. Cadua subergés per aspèctes ben desparièrs: era participacion, es prèmis, etc.
- d) Era maraton de Nòva York a fòrça desnivèus e, en cambi, era de Rotterdam ei era mès planèra de totes es granes maratons.

Expression orau

A compdar des dues fotografies, enes quaus se ven dues options plan desparièrs entad açò qu'eis as abits alimentaris, explica quini auantatges e inconvenients a hèr un minjar o er aute e quina opcion t'estimes mès.

Aguesta exposicion a de durar 2 minutes. Pòs hèr-te un guion prealable que te servisque ara ora de desenvolopar eth tèma.

ETH CURRICULUM

Eth curriculum o *curriculum vitae* ei un document que se presente, amassa tamb ua carta d'acompanhament o tamb ua sollicitud, quan se vòu ocupar un lòc de trabalh en ua empresa o organisme.

En un curriculum, i figuren es donades relatives a:

situacion personau _ nòm e cognòms, data e lòc de neishenç, adreça e telefon, DNI, d'autes donades (situacion laborau, ...),

estudis _ estudis realitzats e titolacions obtengudes (centres e donades), corsi hèti e d'auti estudis non regladi (durada, centre...), coneishement e mestreg d'idiòmes segontes es abilitats lingüistiques (enténer, parlar, liéger e escriuer), estudis en cors,

experiéncia professionau _ indicacion, en tot seguir un orde cronologic, des experiéncies profesionaus, en tot hèr-i a figurar era entitat o empresa, era categoria professionau, eth periòde...

d'autes donades complementàries _ aqueres qu'er aspirant creigue que pòden èster d'interès cossent tamb eth lòc de trabalh que se demane,

e datacion.

Eth redigit deth texte a d'èster brac, clar, precís e esquematic.

CURRICULUM

DONADES PERSONAUS _____

FORMACION _____

EXPERIÉNCIA PROFESSIONAU _____

DONADES COMPLEMENTÀRIES _____

ERA ARRATA-CAUDA

Eth sopar e era subertaula damb Joan e Marianna an estat fòrça ben! pensau Rosalia en tot pujar en coche. Metec era clau en contacte e vedec coma es lumetes deth taulèr s'alugauen. Virèc era clau e alavetz aquera lumeta que mercaue era gasolina s'aluguèc tanben.

Auessa auut d'aumplir eth depòsit hè dejà dus dies, didec Rosalia.

Deishèc anar er embragatge e, a punta de gas, prenec eth camin que gessie de Bagergue enquiara carretèra nacionau. Aquest camin, subervalorat coma carretèra comarcau, ère plen de traucs. Rosalia auie talents de deishar-lo darrèr entà non enténer eth croishir deth coche cada viatge qu'es arròdes cauishigauen bèth horat. E que non èren pògui.

Còp sec eth motor s'amortèc.

-Tanplan qu'ara sò sense gasolina. E... ara qué hèsqui?, ce demanèc Rosalia.

Baishèc deth coche, er aire heired dera net li arribèc enquiar estomac en tot alendar. Ère un heired shut que braqueu es gautes e metie ena cara ua expression arridenta. Se cordèc er abric e comencèc a caminar. Era lum dera lua l'acompanhaue.

Pensèc que li shautarie plan d'èster ua arrata-cauda. Atau volarie pera net sense dar-se tampanades e arribarie lèu en casa. Non li calerie demorar pas que bèth coche, que retirèsse tard coma era, la portèsse.

Ua laugèra punchada ena tèsta reclamèc era sua atencion. Ath temps que lheuaue eth braç, entà gratar-se eth cap, li semblèc qu'es sòns pès l'arrincauen dera terra.

-Non pòt pas èster, ce didec Rosalia. Es umans non podem volar!

Eth hèt qu'es arbes passèssen peth dejós, non l'ajudèc a compréner qu'era teoria falhaue. Era podie volar! Eth sòn desir d'èster ua arrata-cauda s'auie complit.

Ara me n'anarè entà casa e arribarè en un pessic. Son dejà es quate deth maitin! Deman vierè a cercar eth coche, pensèc Rosalia.

Mès aqueres ales que li auien gessut non responien pas es sues ordes. Quan arribèc en Vielha aqueri membres voladors li heren a trauessar eth Pas d'Arró e la portèren enquiat campanau dera glèisa de Sant Miquèu. Aquiu se pengèc de capenjós en un trauetèr de husta ath miei deth corrent d'aire.

Rosalia volie recuperar eth sòn aspècte normau mès non podie pas. Aqueth poder misteriós que l'auie convertit en arrata-cauda, ara non la escotaue pas.

Un dromilhon doç e tranquille s'anèc atarnint des sòns pensaments. Rosalia s'endromic!

Eth Segre – 21 de gèr (article revirat ar aranés)

Es aranesi se desvelhèren estonadi e espauridi per un gran mistèri. Ena glèisa Parroquiau de Sant Miquèu, en Vielha, entàs ueit deth maitin, eth campanèr que pugèc entath campanau entà apariar era còrda dera campana major, se trapèc tamb eth còs sense vida d'ua hemna.

Segon era autòpsia realizada en espitau Comarcau dera Val d'Aran, era hemna portaue quaranta ueit ores mòrt. Era encausa dera mòrt ei era hòrta gibrada que queiguec delàger de sers dètz-e-ueit de gèr.

Aqueth ser era centrau d'Arties enregistrèc trenta grads dejós de zèro.

Mès es questions que baren ena boca de toti son:

Coma entrèc era hemna en campanau s'era pòrta ère clauada per dehòra? Què i hège eth sòn coche en horcalh des camins de Bagergue e Unha? Perqué era hemna ère penjada en un trauetèr coma se siguesse ua arrata-cauda?

Ena investigacion d'aguest cas i participen totes es fòrces der orde d'Aran, ei a díder: Policia Nacionau, Guàrdia Civila de Tèrra e de Trafic, Mossos d'Esquadra e guàrdies municipaus.

Eth cap d'un d'aguesti equips d'investigacion a dit ad aguest diari que dilhèu sonque eth temps esclaririe eth mistèri.

Roser Faure Llimiñana "Un òme de conde e d'auti..."

LEXIC

Aumplitz es vuets tamb es mots que corresponen:

Era _____ dera aigua pèrd.

Me sò trapat un _____ ena poma.

Se torne a lançar era pilòta en _____ perderàn eth partit.

Cau hèr tier compde tamb es _____ te pòt passar era corrent.

Haràn a còder es costelhes ena _____.

Tostemp demani _____ tamb pinta de pòstre.

Er òme _____ non s'a pas de pientar.

Dempús deth patac li a gessut ua _____ en cap.

En Nòva York i a fòrça _____

Hè tier compde tamb era _____ que talhe _____

Sa mair, eth mèn frair e era mia hilha Maria an eth peu _____

Ei de besonh que te metes es _____ de solei.

Era senhau indique que i a un pas de _____

M'an regalat un _____ preciós.

Li an panat eth _____ dera bicicleta.

NAUAU LEÇON

dictada telegrafica
exercicis de verbs

comprenença lectora ("eth temps ambientau") / **expression orau**

expression escrita (era narracion)

lexic (precision en significat des mots)

DICTADA

Eth professor sonque dicte es paraules plees (nòms, verbs, adjetius) e sense flexion morfologica de cada proposicion, coma se siguisse un telegrama, er escolan a d'escriuer era frase completa, en tot restituir tot çò que sigue de besonh (articles, preposicions, morfemes, etc.)

EXERCICIS VÈRBS EXERCICIS VÈRBS EXERCICIS VÈRBS EXERCICIS

1. Conjugar totes es persones des verbs:

HÈR

Present de subjontiu: _____

Preterit: _____

Imperatiu: _____

DAR

Present de subjontiu: _____

Preterit: _____

Imperatiu: _____

DÍDER

Imperfècta d'indicatiu: _____

Present de subjontiu: _____

Imperatiu: _____

VÍUER

Present de subjontiu: _____

Imperatiu: _____

PRÉNER

Preterit: _____

Present de subjontiu: _____

CONÉISHER

Present de subjontiu: _____

Participi: _____

SÈIR o SETIAR ena sua forma reflexiva

Present d'indicatiu: _____

Imperatiu: _____

2. Méter era forma verbau que convengue:

Podetz hèr çò que vos semble, non cau que (dar) tantes explicacions.

Demorèren que nosati (hèr) eth prumèr pas.

Se (pensar) un shinhau, non les passarien aqueres causes.

Vosati (encuedar-se) de portar eth béuer.

Mainatges, non (cauisher) era potja.

Tè, (pèisher)-lo tu, eth mainatge.

Se (dromir) mès non haríetz aquera mala mina.

3. Escríuer era 2au persona deth singular e deth plurau d'aguesti verbs:

PARLAR

parla com cau

parlatz com cau

DAR

DÍDER

TRÈIR

TIER

CUÉLHER

VIER

ANAR

4. Hèr ua frase en forma negativa tamb aguesti madeishi verbs e es madeishes personnes:

PARLAR

Non parles tan fòrt

Non parletz tant

DAR

DÍDER

TRÈIR

TIER

CUÉLHER

VIER

ANAR

EXERCICIS DE VÈRBS

Aumplitz es vuets tamb era forma verbau corresponenta:

1. Vosati (ENCUEDAR-SE) _____ de portar eth vin!
2. Anatz tà on vos semble, non cau que (DAR) _____ tanti explics.
3. Demorèren que nosati (HÈR) _____ eth senhau tamb es lums.
4. S'aqueri òmes (PENSAR) _____ un shinhau mès, non les (PASSAR) _____ aqueres causes.
5. Delànet, entà sopar non (jo MINJAR) _____ lèu arren.
6. Ager non (jo HÈR) _____ arren en tot eth dia.
7. Era non (SABER) _____ era vertat.
8. Mainatges, non (HÈR) _____ tant de tapatge!
9. Delàger (PUJAR) _____ eri e aué (PUJAR) _____ nosati, mès jo non (CAMBIAR) _____ açò per arren deth mon.
10. Non voi qu'(ANAR) _____ mès entara piscina, ac auetz entenut!
11. Est'an passat Cisco (TRÈIR) _____ es oelhes cada dia.
12. Non vòlen qu'eth mainatge (SABER) _____ tà on vam.
13. Se nosati ac (SABER) _____ ja non t'ac demanariém.
14. Tu (SÈIR-SE) _____ aquiu e vosati (SÈIR-SE) _____ delà!
15. Eth mèn pair-sénher (NÈISHER) _____ en Benós totun (VÍUER) _____ tota era vida en Begós.
16. Era pèrna non a (CÀBER) _____ ena coquèla e non è/sò (PODER) _____ hèr-la a còder.
17. A veir qui ei eth prumèr que (RESÒLVER) _____ aguest problèma.
18. Se te (PLÀSER) _____, ges-me deth dauant!
19. Aquerò de que non nhèue coma abantes ja ac (VEIR) _____!
20. Delànet (VEIR) _____ ua pellicula de pòur.
21. Voleria que (tu DES·HÈIR) _____ aguest camishèth.
22. (tu VIER) _____ entad aciu! e (tu ANAR) _____ tà delà!
23. Es lauegi (QUÈIR) _____, sustot, entara fin der iuèrn.
24. Cada maitin (eth ESDEJOAR) _____ un chuc d'iranja.

Comprenença lectora

Es personnes acostumam a èster plan sensibles as cambis de sason. Aquerò d' "era primauera era sang altèrè" non se ditz pas díder per díder. Ath delà de reconéisher es sasons pes cambis fisics o d'aním que mos provòquen, cada periòde sasoèr a caracteristiques clares entà nosati: eth heired, era calor, era ploja, era sequèra, era florada, era migracion d'audèths.

Tant ei atau, qu'en cada parçan dispausam d'un bon sarpat de litúrgies culturaus restacades ath calendari naturau que mos servissen entà avisar mos dera arribada d'ua sason o entà plaçar-mos aisidament/comodament en un cicle. Es "calçotades", es hèires dera vrenha, es gessudes ara cerca de camparòus, es castanhades, es minjades d'orsin dera còsta, totes aguestes hèstes mos indiquen que ja ei eth temps d'arremassar aquerò qu'arriba dera natura o de gaudir-ne. Mès, qué passe quan non trapam rovelhons en octobre? O quan era moscaria arribe massa d'ora? O quan auem deishat d'enténer es cardalines fòrça abantes qu'arriba Sant Joan? Com podem interpretar aguesti messatges? Era arribada, era marcha o, simplament, era desaparicion de determinades espècies son senhaus dera natura que pòden contier fòrça informacion sus er estat des ecosistèmes e era sua evolucion. Aguesti senhaus an ua dobla valor: d'un biais, com que normaument son fòrça vedibles, sociaument son plan utils entà aufrir ua idèa rapida e pro fidabla sus era salut dera natura; der autre, son de grana importància des dera enguarda scientifica pr'amor qu'a trauèrs deth sòn estudi se pòden arribar a conéisher tamb mès detalhs es causes e possibles consequències e evolucion der estat des ecosistèmes. Aguesti senhaus o bioindicadors son, en definitiva, era pròva mès evidenta des efèctes dera activitat humana sus eth miei.

Era gent grana, tamb era sua sabença, a sabut tier aguesti bioindicadors des de temps de memòria perduda, sustot en entorn rurau, mès tanben ena ciutat. Es bioindicadors les an permetut de hèr previsions e interpretar cambis en clima e en entorn. Atau, eth rovelhon verniat balhe idèa der estat deth bòsc; ua cuelheta dolenta dera oliva remèrque un an de pògues gibrades e fòrça plagues; ua bassa sense gargolhes ei ua des senhaus mès temudes petx pagés per'mor que li ditz qu'era aigua non ei ben; e massa coloms ena plaça non ei pas justament un indicador de netaja urbana.

Era recèrca scientifica actuau ten er estudi d'aguestes e de d'autes espècies, e vire en objecte d'analisi es gargolhes, es parpalhòles, es camparòus, es audèths migratòris o es liquens. Que quauques ues d'aguestes espècies tan quòtidianes siguen actuaument monitorizades e estudiades pes scientifics coma bioindicadors non dèishe pas d'auer ua certana gràcia (o malastre).

D'entrada, e coma en fòrça causes mès, açò assolide era sapiència populara ena sua capacitat d'enténer e interpretar corregtament es

fenomèns que mos entornegen. Mès, ath delà de balhar era rason as nòsti pairs-sénhers, er emplec des bioindicadors en encastre scientific met en evidéncia un hèt mès grèu: era desaparicion d'espècies coma resulta dirècta dera umanizacion dera natura.

Joana Díaz. Eth Temps Ambientau (noveme 2000)

Escriuetz un V o ua F ath cant des afirmacions que seguissen, segontes siguen vertadères o fausses, cossent tamb eth texte que vietz de liéger:

1. Cada territori celèbre ues hèstes populares, mercades pes factors meteorologics.
2. Quauqui senhaus que tradicionaument s'an manifestat ena natura en epòques determinades e concrètes patissen trastorns.
3. Es bioindicadors mos permeten diagnosticar er estat de salut dera natura e saber coma evolucionen es ecosistèmes.
4. Era arribada, era marcha o era desaparicion de determinades espècies son pròves aleatòries des efèctes dera activitat humana sus eth miei.
5. Era gent de ciutat non sap pas detectar es senhaus dera natura qu'indiquen er estat des ecosistèmes.
6. Era existència o non de gargolhes en aigües restancades ei un des indicis entà interpretar cambis climatics.
7. Es científics estudien eth comportamnet d'animaus e vegetaus entà investigar eth cambi climatic e der entorn.
8. Era sapiença populara non ei pas cossent tamb eth rasonament scientific.

Mercatz era resposta corriècta (a,b,c,d) en cada pregunta:

9. Era intencion dera autora ei...
 - a) Analisar es factors deth cambi climatic.
 - b) Evidenciar qu'era activitat humana influís ena evolucion des espècies.
 - c) Hèr a conéisher ua naua linha de recèrca scientifica.
 - d) Restacar es cambis climatics e der entorn tamb es bioindicadors.
10. Quin titular reflectís mielhor eth contengut d'aguest texte?
 - a) Es senhaus dera natura. b) Era natura morís.
 - b) Era litúrgia culturau e era sapiença populara. d) Er estat des ecosistèmes.

Expression orau

Tèma liure.

ERA NARRACION

Consistís en relat de hèts reaus o imaginaris que s'esdevien en un temps determinat. Ei eth texte pròpri des condes, es faules, es comics, es novèlles...

Eth texte narratiu presente es estapes que seguissen:

1. *Pausament (presentacion o inici)*: se presente ua situacion d'equilibri e uns personatges en un lòc e un ambient determinats.
2. *Nud.* passe bèra causa qu'altèrera era situacion iniciau, e se desenvolopen es accions, es conflictes e es reaccions des protagonistes.
3. *Conclusion (finau o desenlaç)*: se resolv eth conflicte e se descurbis era fin dera istòria, a de còps tamb ua conclusion o moralitat que respon ara intencion deth narrador.

Prepausa d'expression escrita

Confeccionatz ua istòria pròpria en tot repréner era que vos dam començada (enter 100 e 125 paraules).

Tres soldats que se passejauen erosi pes entorns dera vila a on èren en garnison. En passar ath cant d'un bordau que vederen, en auviatge, dus porcèths gròssi e grassi que hège góide de guardar-les.

PRECISION EN SIGNIFICAT DES MOTS

1. Quin idòl o crit hè cadun d'aguesti animalonhs:

auca	clacassege/cacalege/cascalhe
lop	rocone
oelha	brame
garia	cracine
tortorèla	ganhòle/idòle
saumet	belègue
can	gresilhe
gargolha	sorriscle/plorinege
shivau	laire
porcèth	miule
poric	rene
gat	gadinhe
buèu/bò	carnie
lèbe	piule
corbàs	brulhe

2. A on vos pòden flincar es patacs?

cohac	
teca	en cap
cogotada	
tec	
bohetada	en cogòt
lampit	
esclafit	
narigada	enes carilhons
mosticaishada	

3. Cadun des verbs dera colona dera quèrra vòu díder "parir". Tamb qui ni animaus les restacatz?

anherar	era vaca
canhotar	era cavala
vederar	era craba
porinar	era oelha
crabotar	era canha
gatoar	era porcèra
porcerar	era gata

4. Cadun des verbs dera colona dera quèrra vòu díder bracar. Tamb qué les podetz restacar?

copar	lenha
guilhotinar	melon d'aigua
dalhar	sègues
estarnar	arbes

DETZAU LEÇON

**dictada
exercicis de pronòms
exercicis de repàs
rebrembam
modèl de prova certificat B**

DICTADA

EXERCICIS DE PRONÒMS

1.- Captrètz es pronòms soslinhats des frases que seguissen per substantius o frases que hèsquen era madeisha foncion sintactica:

Eth jamès ditz arren.

Era professora condaue ada eres toti es detalhs dera planta.

Era e jo èm deth madeish temps.

Vosati poiratz passar pera corsèra deth miei.

Tanlèu qu'arribe, nosati la pelejaram.

Se tu non ac vòs pas hèr, qu'ac hèsque eth.

2.- Desseparatz com cau es combinasons de verb e pronòm fèble que seguissen:

guardala	campaies	condali
mecali	nauia	lheuatzvos
tanescotat	laucic	higene
ianaram	metac	narremassi
crompales	sauvatzne	heiredarse
vèi	credeles	sescauhe
minjane	ditzac	apròpate
tamasse	mestofi	vèten

3.- Remplaçatz es complements soslinhats peth pronòm corresponent:

Sa mair hège eth dinar.

Joan met es libres ena estatgèra.

Maria! Shuga es sèties.

Ja sò vist eth libre nau.

Se pòrtas era cagira, apariarè era cagira.

Era gojata escampe era codina.

Se voletz bèth mochet, quelhetz bèth mochet.

Vòs que crompa eth diari?

4.- Escriuetz entà cadua des frases que seguisszen, ua auta de parièra, en tot captrèir er element soslinhat (complement dirècte nèutre, predicatiu, complement preposicionau o circonstanciau) peth pronòm fèble que cau.

I. Complement Dirècte Nèutre

Non pogui pas enténer açò que dides.

Tot çò qu'as vist, vè'n e conda tot çò qu'as vist as tons companhs.

Vòs que placem aquerò que portèc eth tòn frair laguens era limanda?

Hè açò per jo.

Ditz tostemp çò que penses.

II. Complement Predicatiu

Aguesta pelha s'a tornat lèja abantes non ère pas lèja.

Es pantres que travalhen aué son es madeishi qu'actuèren dimenje? Non son pas es madeishi qu'actuèren dimenje.

Demorèc assopit guaira estona? Demorèc assopit ues dètz minutes

Vertat que Pòl semble auer mens ans que non a? Òc que semble auer mens ans que non a.

Eth sòn frair ei mètge, mès eth non ei pas mètge.

Tostemp que demore saumisord, mès aué non demorarà pas saumisord.

Ei vertat açò? Non ei pas vertat.

III. Complements Preposicionaus:

Eth mèn frair se dedique ara venda d'immòbles.

Se s'entestardie tamb bèra causa, arrés non ère pas capable de convencer-la.

Tostemp parle des sòns hilhs.

Ena pròplèu junta m'abstierè de votar.

Felip a volut contribuir as despenes dera Hèsta Major.

Quan mos auram avedat ad aguest clima, auram de filar d'aciu.

Me sò desbrembat de cuéller era maquina de fotografiar.

Bremba-te de hèr-te seguir eth can.

Cada dia se premanís ua bèra estona en manejadís des esturments.

Era gojata a aprenut plan lèu de barar es aubades.

IV. Complements Circonstanciaus

Ara que viem d'arribar de Bordèu.

Vòs vier tamb jo entath cinèma?

Qué t'as hèt en jolh?

Quan tornaratz deth bòsc ja traparatz er esdejoar prèst.

Delànet gessec entà Hòs a pè.

Abantes que se cògue eth solei, seram naut ath cap dera grincha d'aqueri malhs.

Didec que non jogarie pas contra eth Bossòst, mès joguèc contra eth Bossòst.

5.- Escriuetz entà cadua des frases que seguissen, ua auta de parièra, en tot captrèir es pronòms soslinhats per un mot o frasa que i vage ben, e soslinhatz quin element dera proposicion represente eth pronòm.

Sa mairia ne sabie un pialèr.

Mos i trapam toti es dijaus.

I entram entàs ueit e ne gessem entàs dotze e mieja deth ser.

Vo'n trufatz un shinhau massa e bèth dia vos gesserà era causa plan mau.

Nei mès que non vos pensàuetz.

Tamb es peus tan neri non ac semble.

J'ac veiram.

Te diguí que te'n brembèsses!

Quan se maridèc ja n'ère.

Campa-t'ac tu madeish.

6.- Localizatz e remplaçatz es complements deth verb peth pronòm feble correspondent:

Pòrte un nhòc de flors a mairia.

Sò pantre, e tu ès pantre tanben?

Vòs que placem aquerò que portèc eth tòn frair en palmar dera humenèja?

Met-te aquera shambra.

Vau a autrejar eth prèmi ath guanhador.

7.- Aumplitz es vuets tamb era combinason de pronòms febles que i convengue:

Loguèc era casa a un òme ric e en tot profitar era escadença que _____ loguèc a un prètz benben anautit.

Cisco non m'a portat es claus. Anatz a cercar-les e portatz _____.

As dit as escolans qu'aué non i a partit? Non, encara non _____ sò dit.

Deman maitin mos daurirà era pòrta dera glèisa. Se non _____ daurís non poiram visitar-la.

Es interessadi vieràn a cercar impresi entà deman; datz _____ tanti coma volguen.

8.- Captrètz es piquets tamb li, l'ac o les ac :

Vòlen que _____ penja (eth capèth).

Açò eth non s'ac a pas endonviat, mès ja me pensi se qui _____ a condat.

Premanís ua torrada de boder e pinta entara mainada e da-_____.

Tanlèu la veiga _____ diderè açò que vies de dider-me.

_____ dè a toti es qu'èren aquiu seiguts.

Deishatz aguest paquet se voletz, nosati _____ sauvaram.

Volie que _____ dèssen un libre, mès non _____ voleren pas dar.

Ac auram lèu prèst mès non _____ ensenharam enquia Dempús de vrepalhar.

Un viatge vedí aquera pellicula, _____ diguí qu'anèsse a veder-la.

S'a hèt ua esgarnoishada plan grana; _____ auem lauada tamb aigua e Dempús _____ auem caperada entà pr'amor que non se _____ infectèssse.

Se vòu eth diari d'aué _____ pogui deishar entà que lo liege.

Se credie trapar era mainada en uart, mès non la i trapèc e aquerò que _____ auie dit que non se'n botgèssse.

9.- Des opcions que se balhen, mercatz era corrècta tamb ua crotz.

Sò pompièr, e tu ès pompièr ?

a) Sò pompièr, e tu, lo ès ?

b) Sò pompièr, e tu, n'èss ?

c) Sò pompièr, e tu, ac ès ?

Non vòu deishar massa problèmes per resòlver.

a) No'n vòu deishar massa.

b) Non en vòu deishar massa.

c) No'n vòu massa.

Mos condarà es sues causes.

a) Mos les condarà.

b) Mo'les condarà.

c) Mo'n condarà.

Da eth vrespalh ara mainada.

a) Da-l'ac.

b) Da-se-lo.

c) Da-la'c.

Auem vist es vaques ena ribèra.

a) Les i auem vist.

b) Les i auem vistes.

c) Les auem vistes.

Tostemp parle des sòns hilhs.

a) Tostemp i parle.

b) Tostemp les ne parle.

c) Tostemp ne parle.

Mos daurirà era pòrta.

a) Daurís-mo'la.

b) Mos la daurirà.

c) Mo'la daurirà.

EXERCICIS DE REPÀS

1. Accentuat e metetz es trèmes que calgue en aguest tèxte:

Pogui mesi demorec eth nau matrimoni ena casa naua. Er ambient familhar arrarit per encausa dera noça, acabec de decidir a Miqueu enta demanar un translat, ath quau Berta se resistie:

-Ages paciencia, estimat, leu ac auran pait e tot tornara ara normalitat. Mes Miquèu se trapaua a desgrat.

Ath mes just dera noça, Berta auec era prumera falta. Era ere regulara coma tot entad aço e de seguida sabec ce que passau. Totun se sauvec eth secret enquia ester deth tot segura.

Anec entath convent des jesuites deth poble e parlec tamb un des frares enta trobar solatge ath son malur. Eth frare Jan la recebec amistosament e dempus de parlar ua estona se dideren adiu enta tostemp.

-Es campanes mos anoncien era ora dera pregaria - didec, e se n'anec.

2. Aumplitz es vuets en tèxte que seguís:

Era vesi__a dera matan__a comen__èren a amani__ __ò que calie. Au__iren dus p__rets e era garia m__s vie__a ent__ hèr-ne bo__on e agui__ar-la e avertiren es __mes que les aurien d'ajudar ent__ au__ir e tie__ eth porcè__. A__ se__, en tot parla__, Rita, seiguda en ua ca__ira ba__a e tam__ e__ molinet enter es jo__s, se mol__c e__ pebe; Gaston e Feli__a braqu__ren eth pan de ueit dies entà hè__ es bolhs; amaniren ta__be__ es past__res. Tot auie d__ster près__ entà l__ndeman maitin.

3. Aumplitz es vuets:

Ua sala de dimensio__s que no__ poderen defini__ mercaue era fin dera galeria. Ena sala no__ s'apre__ iaua contu__itat, t__t__n, d__ren eth tor__ara estan__a en t__t sa__ar de trapar un pas que les permete__ e auan__ar pr'amor qu'eth l__c non se__ blaue aue__ un inter__s especiau. Jaime calcul__c qu'auie lum entà ues quin__e minutes e persutèc ena sua re__èrca tà poder aprigondir enes enta__es dera m__ntanha.

4. Escriuetz en letres:

345 euros _____

25 escolans _____
1.292 litres _____
268.317 ores _____

5. Metetz es verbs deth tèxte ena forma que correspon:

En aqueth lòc era vida (èster) _____ insuportabla. Jo (auer) _____ quinze ans e ara que n'(auer) _____ vint-e-cinc encara non ac (esfaçar) _____ dera mia memòria. A despiet d'èster plan dolorós (sajar) _____ de condar aguesta istòria.

Mos (lheuar) _____ tàs sies deth maitin cada dia. Entà esdejoar (minjar) _____ un croston de pan e un veire d'aigua. Dempús (vier) _____ eth capelhan entà hèr-mos a hèr era pregària deth maitin.

...Non (poder) _____ pas contunhar, me (sautar) _____ es lèrmes quan i (pensar) _____.

D'ara en deuant no'n (parlar) _____ mès d'açò. En futur (anar) _____ tamb eth cap ben naut e non (deishar) _____ qu'era mia memòria me (jogar) _____ males passades.

6. Remplaça peth pronòm feble que correspon:

Cantarè ua cançon. _____

Cantarè ua cançon entà tu. _____

Cantarè ua cançon en un concors. _____

Cantarè ua cançon entada eth. _____

Non sai se guanharè era corsa. _____

Me semble que guanharè toti es prèmis. _____

Non pensi pas que me guanhes. _____

Te darè quate libres. _____

Te darè quauquarren. _____

Pòrta es libres ad aguest senhor. _____

Embarre es coches en parcatge. _____

Conda-mos un conde. _____

Conda-les ua istòria. _____

7. Te trapes de vacances tamb era tua familia. Escriu ua postau en tot condar com te pròve, com ei eth lòc a on te trapes e quan tornaràs tà casa. (40 paraules).

Apostrofam e metem junhent s'ac cau:

Ditzmac _____	Pòcavergonha _____
Nòrdèst _____	Sauvac _____
Fisicoquimic _____	Vos les tornarè _____
Coishincoishan _____	Vintecinc _____
Mos en vam _____	Veni _____
Dèishamestar _____	Nonvioléncia _____
Quauqua _____	Parlenme _____
Quac _____	Ten vas _____

Accentuam e metem tràma s'ac cau. Escriuem ath cant de cada mot un que seguisque era madeisha norma d'accentuacion:

denoncies _____	prononcii _____	eroina _____
anoncien _____	Begos _____	beth _____
cantarán _____	sciencia _____	lieger _____
aço _____	atribuim _____	atribuis _____
linguistica _____	poesia _____	correr _____
pretzhet _____	que? _____	coincidir _____
gessien _____	humauem _____	aue _____
meten _____	sautauen _____	Biblia _____

Escriuem verbs:

Present d'indicatiu:

	Anonciar	Guiar	Empodoar
Jo	_____	_____	_____
Tu	_____	_____	_____
Eth/era	_____	_____	_____
Nosati/nosates	_____	_____	_____
Vosati/vosates	_____	_____	_____
Eri/eres	_____	_____	_____

Present de subjontiu:

	Soniar	Cambiar	Esdejoar
Jo	_____	_____	_____
Tu	_____	_____	_____
Eth/Era	_____	_____	_____
Nosati/Nosates	_____	_____	_____
Vosati/Vosates	_____	_____	_____
Eri/Eres	_____	_____	_____

Metem s/ss/c/ç/z/sc e completam:

blo__a	par__an	Gau__ac	on__e
apre__ar	prèt__i	_ién__ia	prince__a
avi__ar	ter__on	arraït__	ferò__
ca__a (sanglièr)	_abata	dan__a	a__ò
aura__i	po__ible	di__abte	_enari
civili__acion	cami__a	è__a	pè__a

MODÈL DE PRÒVA CERTIFICAT B

Airau 1. Comprenença lectora e comprenença orau

PICHONA ISTÒRIA DER ATÒME

Eth mot "atòme" proven deth grèc "atomos": que non pòt pas èster devedit; era part mès ponina d'un còs pur o element.

Era noción de "particula de matèria" existís donc en Occident de desempuish eth temps dera Grècia antica mès cap des sues proprietats ère coneishuda. Es filosòfs grècs Leucip e Democrit, mès que mès, heren de cap entar an 500 devant Nòste Sénher, ua descripcion dera matèria que retire plan ara concepcion modèrna des atòmes e des molecules. Totun, es atòmes imaginats pes grècs èren particules inseables, e aué per aué era inseccabilitat s'aplique tamb grana prudència sonque as particules que formen es atòmes e qu'an estat descurbides durant aguest sègle.

Era existéncia des atòmes a estat provada essenciauments pera quimica deth sègle XIX en tot èster eth punt de partença era celèbra lei de Lavoisier. Es cercaires d'aquera epòca remerquèren qu'es còssi purs se combinauen enter eri segon relacions constantes que se podien tradusir per miei de nombres entiers pas guaire anautits. Aqueth fenomèn se podie explicar a condicion de supausar qu'era combinason quimica des elements s'efectuaue a nivèu d'elements microscopics que s'acoblaven enter eri segon proporcions simples. Ei ena madeisha epòca que Van der Waals estudièc eth comportament des gasi e n'establic es prumères leis. Era interpretacion d'aqueres leis per miei dera teoria cinetica des gasi confirmèc aqueres prumères idèes. Eth concèpte de "nombre d'Avogadro" gessec d'aqueri estudis. Se podec tanben determinar er orde de granor des molecules: uns desens milionens de milimètre.

De cap entara fin deth sègle XIX Joan Perrin demostrèc qu'era radiacion que se produsie en efectuar descargues electriques laguens un gas rarificat carrejaue cargues electriques: aquerò èren es electrons, tanben observats quan despús se descurbic er efècte fotoelectric.

Entà 1895, er aleman W. Conrad Röentgen descurbic es arrais X e es sues principaus proprietats.

Entà 1896, Becquerel hiquèc era radioactivitat en evidència quan verifiquèc que plaques fotografiques verges auien estat impressionades pera proximitat d'un minerau d'urani.

Un shinhau mès enlà, eth desenvolopament dera recerca dera radioactivitat amièc ath nauèth concèpte de "nucliè atomic". Entara començança deth sègle XX se mesurèc era massa des prumèri atòmes en estudiar es desviaments patits per un atòme ionizat quan ei sosmetut a un camp magnetic e un camp electric. Pensèren alavetz qu'er atòme d'idrogèn deuie d'èster era basa des auti atòmes. Totun calèc passar plan d'esitacions enquia que Rutherford demostrèc fin finau era existéncia deth nucliè atomic e prepausèc eth prumèr modèl coerent d'atòme: un atòme de nombre atomic N compausat d'un nucliè de N cargues electriques negatives tamb era màger part dera massa amassada laguens eth nucliè e coma solets responsables deth comportament quimic, es electrons.

Entà 1913, Bohr avec compde dera quantificacion d'energia introdusida per Plak e Einstein laguens era teoria des radiacions electromagnétiques. Eth desenvolopament dera mecanica quantica permetec ua interpretacion mès detalhada des proprietats der atòme. Per contra dera fisica nucleara, qu'estúdie eth mijòu atomic e qu'ei ua sciéncia en plea evolucion tamb fòrça problemes aué per aué non pas resolvuts, era fisica atomica a artenhut un estat plan auançat e ei susceptibla d'interpretar tamb ua grana precision es hëts experimentaus coneishuts.

Airau 1. Comprenença lectora

Liegetz tamb atencion eth texte "Pichona istòria der atòme" e responetz es questions que seguissen en tot merca'c tamb ua crotz sus era letra correspondenta:

Quin d'aguesti títols non serie sinonim ath deth texte que vies de liéger:

- a) Braca istòria der atòme.
- b) Ponina istòria der atòme.
- c) Nauèra istòria der atòme.

Es grècs hèren ua descripcion dera matèria que retire plan ara concepcion modèrna des atòmes e des molecules. Totun es atòmes imaginats pes grècs èren:

- a) particules que se podien dividir.
- b) particules que non se podien secar.
- c) particules indivisibles

Es cercaires dera quimica deth sègle XIX remerquèren que:

- a) Es còssi blossi se combinauen enter eri segon relacions constantes que se podien tradusir per miei de nombres entièrs anautits.
- b) Es còssi blossi se combinauen enter eri segon relacions constantes que se podien tradusir per miei de nombres entièrs non guaire anautits.
- c) Es còssi se combinauen enter eri segon relacions constantes que se podien tradusir per miei de nombres entièrs baishi.

Quines d'aguestes afirmacions son corrèctes:

- a) Entà 1896, Becquerel botèc era radioactivitat en evidéncia.
- b) Entà 1896, Becquerel metec era radioactivitat en evidéncia.
- c) Entà 1896, Becquerel patic era radioactivitat en evidéncia.

Quina d'aguestes afirmacions non ei pas corrècta:

- a) Era fisica nucleara estudie eth mijòu atomic e ei ua sciéncia en plea evolucion .
- b) Era fisica atomica ei susceptibla d'interpretar tamb ua grana precision es hëts experimentaus coneishuts.
- c) Era fisica nucleara a artenhut un estat plan auançat e ei susceptibla d'interpretar tamb ua grana precision es hëts experimentaus coneishuts.

Airau 1. Comprenença orau

Escota tamb atencion eth tèxte e indica s'es afirmacions que seguissen son vertadères (V) o fausses (F):

- a) Era imatge de Nòsta Senhora de Montgarri l'amaguèren es mòros tà qu'arrés la venerèsse.
- b) Cent ans mès tard un animau, qu'ei eth mascle dera vaca, la trapèc.
- c) En Salardú i auie ua tor de castèth ath cant dera glèisa.
- d) Eth pelegrin non esdejoaue jamès e trabalhaue toti es diuendres dera setmana.
- e) Dempús de deixar prèsta era imatge, eth pelegrin desapareishec.

Airau 2. Expression escrita

Voletz collaborar tamb ua ONG. Escriuetz ua carta a ua d'aguestes organizacions non-governamentaus. Presentatz-vos e aufritz-les era vòsta ajuda e tot aquerò que vos sembla de besonh.

Mètges sense Termières, Pantres sense Termières, Intermon, Greenpeace.

Escriuetz era carta. (A de contier enter 75 e 100 paraules).

En tot amiar eth tòn coche tranquillament pera carretèra, de patac, ges un mainatge en tot córrer darrèr d'ua pilòta; l'esquives mès tamb era mala sòrt que pataqueges contra un coche parcat e li bonhes eth laterau.

Escriu era nòta que li deisharàs en netejaparabrisa deth veïcul bonhat en tot racondar-li bracament qu'a passat e deishar-li era tua adreça entà meter-vos en contacte tara reparacion. (Minim 30 paraules)

Airau 3. Ortografia, Gramatica e Lexic

3.1. Aumplitz es vuets tamb es vocaus, diftongs, consonantes e digrafs que siguen de besonh:

Ara dauna deth catè____ de Bagà li ____autaue pla____ eth mo____ des ua____i des marda____ neri.

Decidisqui ciò que vau a hèr tà dinar segontes aquerò que tro____i ena plaça, en tot auer en co____de ta____be____ era sa____on e era pò____a.

Era ____alitat d'aguest producte ei e____tranhà.

Ma____estat, eth tèrra ei mó____ e era còrda ei ____loisha!

Es ist____ries de ____antaumes son pla____ en____ejius.

Auciren d____s p____rets e era garia mès vie____a ent____ hè____ne bo____on e agui____ar-la.

En ____cenari no____ s'apre____iaue contu____itat, t____t____n d____ren eth tor____ara estan____a.

Es ____ientífics an arte____ut de clonar ua ____lha en tot anali____ar-ne eth sòn ADN.

Er ob____ectiu deth pro____ècte ei coné____er eth niv____u d'audienci____n dera joene____a.

Ei pro____able qu' aprò____a es examens entà entrar en Departament de Go____ernacion.

Era apro____acion d'aguest Decrèt serà immediata.

Era vesi____a dera matan____a, Rita seiguda en ua ca____ira ba____a e tamb eth molinet enter es jo____s se mol____c eth pebe.

Qué ho____ines laguens d'aqueth co____e?

Enes darrères e____eccions se declarèc nu____a ua paperèta dera urna.

Es joguets be____ics non son boni tara mainadera.

Eth tra____vai numerò (17)_____ passe peth passe____ de circo____volucion.

Eth co____de deth Palhars tostemp hège hè tier co____de a on acampave tamb es sòns ____mes.

Es me____i de mès do____aina pa____en ben de prè____a. Ge____em lèu totes es tardes a pa____ejar peth cami____ de nau____ tamb era ____istalha pen____ada en bra____. Bè____viat____e trapam a Cisco que pu____e a cercar es ____lhes, tostemp en man____es de cami____a e damb eth j____stet nere.

Quan mos auram a____edat a____aguest clima auram de ____ilar d'aciu.

3.2. Accentuatz e metetz trèma a on calgue:

Loisa seguic arriu ensus, era imatge se hec veir en Bossost, en Es Bordes, en Vielha, en Escunhau e en Arties. En toti es pobles dera Val la demorauen de jolhs, en tot confiar artenher-la pr'amor que toti volien qu'era Imatge demoresse tamb eri. Mes toti demoreren decebutis. Es sues pregaries non eren pas audides, coma se les amortesse eth gorgotadis der arriu, e es sons braci qu'eren despoderats enta vencer eth testuditge dera sagrada imatge deth Crist que seguic, Garona ensus, mes ludent a mesura que s'escandie eth dia.

Er aher de que vos parli non ei pas ua invencion. Non cambii pas aguesta realitat per ua fantasia.

3.3. Apostrofatz corrèctament e metetz junhent a on calgue:

De aquerò que parles non en sabem arren, demanalac ath vicesindic.

Diden es nòrdamericans que en dissabte non cau pas trabalhar.

Sò convençuda que en dideràn bèra ua abantes deth dia trenta un.

Quauquarrés vos en darà vintequate a cadun.

Tath torn deth mes de octobre se haràn ues jornades sòcioculturaus.

3.4. Aumplitz es vuets tamb era forma verbau corresponenta:

(SÈ-SE/SETIAR-SE) ua estona amassa tamb nosati que parlaram.

(TORNAR) açò ath sòn propietari se non vòs que te (DENONCIAR)

Ère un mainatge que jamès (ENGÜEJAR-SE), tostemp (DIVERTIR-SE) tamb es auti mainatges.

Gojata ten compde! Non (CUÉLHER/ARRINGAR) es menines tamb es mans (HÈR) 'c en tot bracar-les tamb es estalhants.

En tot sigue jos es efèctes d'aguest medicament auram de susvelhar que non li (VIER) ua malagana.

Se (SABER) com ajudar-te, ac haria; mès non (PODER) pas èster que cada dia (PRÉNER) aguest tipe de decisions ena tua plaça.

Es inspectors (HÈR)..... un torn pera escòla, ara seguida se (SÈIR-SE)..... en burèu deth director.

(DEMORAR)..... que (VÍUER) fòrça ans.

3.5. Aumplitz tamb eth verb èster o estar:

Aué _____ a trenta de març.

Eth cèu _____ embromat.

Tornarà lèu non i _____ guaire estona ena amassada.

Hè ueit ans que _____ en Lhèida.

Pèir _____ dret ath pè dera pòrta

I _____ Jaime? Non, non i _____ pas aué?

Ara _____ en Bordèus, deman maitin _____ en Salardú.

Aguesta pelha non t' _____ pas guaire ben.

Era lèit non _____ pas cueta.

3.6.1. Remplaçatz es complements deth verb peth pronòm feble correspondent:

Deman maitin mos daurirà era pòrta dera glèisa.

Met eth pan ena taula.

Vòs que placem aquerò que portèc eth tòn frair laguens era limanda?

Minja-te aquera iranja.

Eth dia de Sant Jordi, en espitau, regalen libres as malauts.

3.6.2. Aumplís es vuets tamb era combinason de pronòms febles que i convengue:

Loguèc era casa a un òme ric e en tot profitar era escadença que _____ loguèc a un prètz benben anautit.

S'era mainada me demane minjar _____ darè.

Cisco non m'a portat es claus. Anatz a cercar-les e portatz_____.

As dit as escolans qu'aué non i a partit? Non, encara non _____ sò dit Vertat que Pèir sembla auer mens ans que non a? Òc qu'_____ semble.

3.7.1 Escriuetz ath cant deth barbarisme eth mot corriète en aranés blos:

algo _____
aborriment _____
a lo mielhor _____

escombro _____
jabalí _____
mantequilha _____

3.7.2. Remplaçatz es barabarimes:

Agesta sopa ei sòssa, i calerà higer un shinhau mès de sau.

Sautèc ua chispa deth huec e s'ahlamèc tot.

Com que li hè mau eth pè encara va tamb moletes.

Queiguec dera bicicleta e se croishic eth tobilho e era rotula.

3.8. Endonviatz tres frases a on apareishen aguestes frases adverbiaus: "de land en land", "a plaser" e "de bocadents".

3.9. Dictada

Airau 4. Encastre Sociau, Culturau e Istoric

Mercatz tamb ua crotz plaçada sus era letra que correspone era responsa que credetz corrècta:

- 4.1. Er aranés ei: a) Ua lengua germanica.
b) Eth nòm que se da ara lengua occitana ena Val d'Aran.
c) Ua varietat deth provençau.

4.2. Er airau linguistic der occitan se place:

- a) Ena mieitat sud der estat francés, en quauques valades occitanes e ena Val d'Aran.
- b) Ena mieitat sud der estat francés e ena Val d'Aran.
- c) Sonque en quauques valades occitanes.

4.3. Era realitat lingüistica occitana mos amushe qu'er Occitan/Lengua d'Òc ei un amàs de:

- a) Sies grops (gascon, lemosin, auvernàs, lengadocian, alpin-vivarés e provençal).
- b) Cinc grops (gascon, lemosin, auvernàs, lengadocian e alpin-vivarés).
- c) Sèt grops (gascon, bearnés, lemosin, auvernàs, lengadocian, vivarés e provençal).

4.4. Er occitan o lengua d'òc ei:

- a) Ua lengua standart.
- b) Ua lengua mair.
- c) Un corròp de diuèrsi grops lingüistics que s'escampilhen ath long deth terradòr occitan.

4.5. Actuaument era Val d'Aran ei dividida en:

- a) Tres terçons (Pujòlo, Miei Aran e Baish Aran).
- b) Tres terçons (Lairissa, Romincosa e Garòs).
- c) Sies terçons (Pujòlo, Arties-Garòs, Castièro, Marcatosa, Lairissa, Quate Lòcs).

4.6. Tamb era aprobacion de quina lei er aranés siguec reconeishut coma lengua oficiau?

- a) Lei 16/1990, de 13 de junhsèga, sus eth regim especiau dera Val d'Aran.
- b) Lei 1/1998, de 7 de gèr, de politica lingüistica.
- c) Lei 7/1983, de 13 de juriòl, de Normalizacion Lingüistica en Catalonha.

4.7. Quin ei er organisme deth Conselh Generau d'Aran que s'encueude des actuacions que tanhen ara politica lingüistica der aranés?

- a) Eth Centre de Normalizacion Lingüistica.
- b) Era Oficina de Foment e Ensenhament der Aranés.
- c) Lengua Viua.

4.8. En aunor de quin escrivan aranés se celèbre de dempús XVII edicions un Concors literari ?

- a) Frederic Mistral
- b) Mn. Condò Sambeat
- c) Pepita Caubet.

4.9. Segontes era Lei 7/1983 de Normalizacion Lingüistica en Catalonha que dedique eth títol V ara normalizacion d'us der aranés, en article 28.3 ditz qu'es toponims dera Val d'Aran an coma forma oficiau :

- a) Era aranesa.
- b) Era catalana.
- c) Era espanyòla.

4.10. Eth pronòm *le* (*guarda-le*) ei un localisme. A quin terçon apertien?

- a) Pujòlo
- b) Quate Lòcs
- c) Castièro

Airau 5. Expression orau

5.1. Liegetz en votz nauta.

Eth cabilac ei un peishet plan coneishut pes aranesi, e tanben pera comunautat scientifica, mès per pògui d'auti espanyòls e catalans, per'mor que sonque se trape en costat nòrd des Pirenèus.

Eth sòn abitat s'esten per tota Euròpa, mès sense trauessar es Pirenèus. En trapam en Rumania, en França, a on ei considerat com ua espècie establa e en Espanha non se trape sonqu'en conquèst deth Bidasoa (Euzkadi), en conquèst deth Luzaide-Nive en Valcarlos (Navarra) e en conquèst deth Garona (Val d'Aran).

Entad açò que tanh ara sua ecologia, viu en arrius d'aigües clares e heiredes (temperatura minima 0º C, temperatura maxima 20º C) tamb fòrça oxigen. Es lhets des arrius son estreti, en tot alternar sauts e tolhes e ath hons i a benben pèires e pòga vegetacion aquatica. Son donques pròprios de cabecades de conquèsts, tamb ua mercada dinamica de barranc en tot acompanhar soent as trueites. (...)

Se desconeishen fòrça donades biologiques e de requeriments d'abitat d'aguesta espècie, totun en coneishem es principaus. Per exemple non auem guaires donades sus era sua alimentacion, es abits de reproduccion, e era longevitat.

5.2. Situacions de dialòg.

Conversatz pendent ues 3 o 4 minutes sus quauqu'ua des prepauses de dialòg que seguissen:

Rebrembatz que :

- Cau adaptar-se ara situacion comunicativa que se demane.
- Èster ordenat e precís en contengut d'aquerò que se vòu exprimir.
- Parlar tamb correcccion fonetica, morfosintactica e lexica, cossent tamb era varianta estandard.

a) Actualitat.

Quina ei era notícia que mès t'a impactat en agueta darrera annada?; Quini programes de television an trionfat enguan? Què en penses?; As deja artenhut de calcular tamb èuros o encara te cau hèr eth cambi en pessetes tà conéisher eth valor reau d'un producte?...

b) Convèrsa sus eth tèxte.

Coneishies eth cabilac?, ès pescaire?, coneishes d'auti animaus protegits? etc.

ENSENHADOR

PRUMÈRA LEÇON

dictada de mots	1
alfabèt	2
ortografia dera –th.....	3
articles contractats.....	4
comprenença orau ("era casa deth senhor d'Arròs")/expression orau.....	5
expression escrita (era postau).....	6
lectura ("Joanòt").....	7
lexic (barbarismes I).....	9

DUSAU LEÇON

dictada de grop.....	10
digrafs (sh – nh – lh).....	11
crotzament de mots e desseparacion de digrafs.....	12
ò - o - u.....	13
per'mor/pr'amor de, per'mor/pr'amor que, totun.....	14
comprenença lectora ("esbauç ath laguens deth tunèl")/expression orau...15	
expression escrita (era notícia).....	16
lexic (barbarismes II).....	17

TRESAU LEÇON

dictada per parelhes.....	18
è – e.....	19
comprenença orau ("mès qué ei un arrepervèri?")/expression orau	20
expression escrita (eth tèxte instructiu).....	21
lectures ("es aninòs"/ "era legenda deth convent de Mijaran").....	22
lexic (comparances populares e arrepervèris).....	24

QUATAU LEÇON

dictada musical.....	26
ortografia dera h / saussèr de letres.....	27
comprenença lectora ("medicines e salut")/expression orau.....	28
expression escrita (era nota).....	30
lexic (precision en significat).....	31

CINCAU LEÇON

dictada memoristica.....	32
s-ss-c-ç-z.....	33
contraròtle leçons 1, 2, 3, 4 e 5.....	34

SIESAU LEÇON

dictada tà modificar	39
era accentuacion.....	40
formacion deth plurau.....	42
comprenença orau ("aquerò que shòrde en trepader")/expression orau...	44
expression escrita (era invitacion).....	45
lectura ("era dauna Bagà").....	47
lexic (sinonims).....	48

SETAU LEÇON

dictada de secretari.....	49
èster o estar?.....	50
comprenença lectora ("eth tet de palha")/expression orau.....	53
expression escrita (era carta).....	55
lexic ("pochòina").....	57

UEITAU LEÇON

mieja dictada.....	58
apostrofacion e junhent.....	59
b – v.....	60
comprenença orau ("era maraton")/expression orau.....	61
expression escrita (eth curriculum).....	62
lectura ("era arrata-cauda").....	63
lexic (imatge-mot).....	64

NAUAU LEÇON

dictada telegrafica.....	65
exercicis de verbs.....	66
comprenença lectora ("eth temps ambientau")/expression orau.....	69
expression escrita (era narracion).....	71
lexic (precision en significat des mots).....	72

DETZAU LEÇON

dictada.....	73
exercicis de pronòms.....	74
exercicis de repàs.....	77
rebrembam.....	79
modèl de prova certificat B.....	80